

U 1438

DELOV TO'LQIN ERKINOVICH

IQTIDORLI TALABALARNI ANIQLASH METODIKASI

**MUHAMMAD AL-XORAZMIY NOMIDAGI
TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI**

DELOV TO‘LQIN ERKINOVICH

**IQTIDORLI TALABALARNI ANIQLASH
METODIKASI**

RISOLA

Toshkent – 2023

UO‘K 378.1

KBK 74.1

Delov T.E.

Iqtidorli talabalarni aniqlash metodikasi. Risola. /T.E.Delov –Toshkent:

Lesson press, 2023. -60 b.

Taqrizchilar:

Sh.Abduraxmonova - Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti

“Axborot texnologiyalari” kafedrasi, (PhD), dots.

D.A.Zaripova - Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU, “Axborot ta’lim

texnologiyalari” kafedrasi, (PhD), dots.

Risola iqtidorli talabalarni aniqlash metodikasining xususiyatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Har bir taklif qilingan ma’lumotlar zarur nazariy, ko‘plab misollar, jadvallar va rasmlarni o‘z ichiga oladi. Iqtidorli talabalarni aniqlash metodikasi nomli risolada tajribani shakllantirish uchun nazariy va amaliy vazifalar bilan birga keladi.

Risola maktab, professional ta’lim va oliy ta’limda iqtidorli talabalar bilan ishlash bo‘limi ma’sul xodimlari va iqtidorli talabalar uchun mo‘ljallangan.

ISBN 978-9943-9748-7-8

© T.E.Delov, 2023

KIRISH

“Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og‘ishmasdan, qat‘iyat bilan davom ettiramiz. Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko‘taramiz. Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma‘naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”.

Shavkat Mirziyoev

Dunyo rivojlanishining asosiy tendensiyalari orasida axborotlashgan jamiyatga o‘tish muhim vazifa hisoblanadi, ya‘ni jamiyatning barcha jabhalari uchun axborot texnologiyalari yo‘nalishidagi iqtidorli talabalarni aniqlash va boshqarish dolzarb muammo sanaladi. Yevropa ittifoqi Parlament Assambleyasining qonunchilik yig‘ilishidagi 1248-sonli qaroriga binoan iqtidorli talabalarni tarbiyalashda ta‘lim tizimi insonning fundamental huquqini shakllantirayotganini yana bir bor tasdiqlaydi. Ayniqsa iqtidorli talabalar o‘z ehtiyojlariga moslashtirilgan ta‘lim sharoitlarini o‘z manfaatlari va jamiyat maqsadlari yo‘lida to‘liq amalga oshirish imkonini beradigan yo‘sinda foydalanishlari kerak. Hech bir mamlakat iste‘dodni yo‘qotishga qodir emas, intellektual va boshqa potentsiallarni o‘z vaqtida aniqlamaslik, jamiyat manbalarini yo‘qotishni anglatadi.¹

Xalqaro miqyosida oliy ta‘lim muassasalari iqtidorli talabalarini qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish, talabalarning intellektual, ijodiy va fizik qobiliyatlarini aniqlash, rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish, fasilitatsiya, antropologik va akmeologik modellarini takomillashtirish dolzarb muammo hisoblanadi.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda ta‘lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatining asosiy tamoyillaridan biri sifatida axborot texnologiyalari yo‘nalishida yuqori intellektual salohiyatga va istedadga

---

¹ Parlamentskaya Assambleya Soveta Yevropy. F-67075 Strasburg, Fransiya, dokumenty, prinyatyie postoyannoy komissiyey 22-23 maya 2001 r.

ega yoshlarni rag‘batlantirishga alohida e‘tibor qaratildi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim Vazirligining “Iqtidorli talabalarni izlash, aniqlash va ularni maqsadli tayyorlash to‘g‘risida”gi nizomi 1998 yil 10 iyulda 185- sonli buyrug‘i tasdiqlangan. Natijada Oliy ta‘lim muassasalarini jismoniy, ruhiy va intellektual rivojlantirish, hamda iqtidorli va qobiliyatli talabalarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish tizimi shakllantirildi. Iqtidorli talabalarni tarbiyalash va rivojlantirish samaradorligini oshirish maqsadida oliy ta‘lim sifatini tubdan oshirish, chet tillar, informatika hamda mutaxassislik fanlarini chuqurlashtirilgan tarzda o‘rganish, ularni axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan sifatli foydalanishga jalb qilish maqsadida yangi sohaga yo‘naltirilgan maktablarni modernizatsiya qilish Harakatlar strategiyasining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilab berildi.²

O‘zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentyabrda qabul qilingan “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni, 2017 yil 20 apreldagi “Oliy ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ 2909-son Qarori, 2017 yil 5 iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston Yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi PF-5106-son Farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 15 martdagi “Toshkent axborot texnologiyalari universitetining faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2834-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 24 apreldagi “Innovatsion g‘oyalar, texnologiyalar va loyixalarni amaliy joriy qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3682-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 iyuldagi “Ilmiy va ilmiy-texnikaviy faoliyat natijalarini tijoratlashtirish samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-3855-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Axborot

---

² 2017 – 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi // O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami. – Toshkent, 2017. – B. 38

texnologiyalari sohasida ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni IT-industriya bilan integratsiya qilish chora tadbirlari to'g'risida" 2020 yil 6 oktyabrdagi PQ-4851-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "«Raqamli O'zbekiston—2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020 yil 5 oktyabrdagi PF-6079-son Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimi va akademik litseylar faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020 yil 3 dekabrda PQ-4910-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" 2022 yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni hamda boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu tadqiqot ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

Ushbu ko'rsatmalar iqtidorlilar uchun. Ular Iqtidorli va talantli talabalarni o'qitish va o'qitishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Ular nufuzli xorijiy muassasalarda bo'lib o'tayotgan yaxshi amaliyotni aks ettiradi. Buni amaliy ishlarda ko'rish mumkin, ular mamlakatning qayta ko'rib chiqilgan o'quv dasturining maqsad va vazifalariga mos keladi.

Ushbu ko'rsatmalar mamlakatning O'quv dasturlari, imtihonlari va baholash bo'yicha kengashi va O'zbekiston Respublikasidagi O'quv dasturlari va baholash bo'yicha milliy kengashi o'rtasidagi hamkorlik yondashuvining mahsulidir. Ta'lim tizimidagi va qonunchilikdagi farqlar tufayli, ishlab chiqarilgan hujjatlar biroz farq qiladi.

Ushbu sohadagi eng so'nggi tadqiqotlar va yaxshi amaliyotga asoslanib, keng qamrovli adabiyotlar sharhi tuzildi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu hujjatdagi ba'zi tillar keltirilgan tadqiqotchilarning tilidir. Ushbu bo'limlar iloji boricha keng fikrlarni bildirish uchun kiritilgan.

I BOB IQTIDORLI TALABA TA'RIFLARI VA IQTIDORNI ANIQLASHDAGI MUAMMOLAR

1.1. Ta'riflar

Iqtidorli va iste'dodli deb baholanadigan talabalarning umumiy kelishilgan ta'rifi yo'q. Qabul qilingan ba'zi atamalar daholig, qobiliyatli, nihoyatda qobiliyatli, juda qobiliyatli, iqtidorli va iste'dodli, yorqin, virtuoz va balandparvozdir.

Ushbu hujjatning maqsadi uchun iqtidorli va iste'dodli atamasini o'z maktabidagi boshqa tengdoshlari guruhidan kattaroq darajaga erishadigan yoki erishish imkoniyatiga ega bo'lgan o'quvchilarni tavsiflash uchun ishlatgan. boshlang'ich, tanlangan va tanlanmagan maktabdan keyingi maktab yoki boshqa ta'lim muassasalari.

Qobiliyatning nihoyatda yuqori ekanligini namoyish etadigan yoki namoyish eta oladigan talabalar, butun aholi bo'ylab tengdoshlariga nisbatan, "Istisno jihatdan qobiliyatli" atamasi bilan ataladi.

"Iqtidorli va iste'dodli" yoki "Iste'dodli qobiliyatli" atamaları o'quv dasturlari bo'yicha, shuningdek, bir yoki bir nechta aniq yo'nalishlarda iste'dod ko'rsatadigan talabalarni qamrab oladi. Barcha iste'dodlar va sovg'alar bir xil darajada qadrlanadi. Biror bir yaxshiroq natijalarga maksimal darajada erishish uchun butun ta'lim muhitida teng vaqt va mablag 'ajratilishi kerak.

"Iqtidorli va iste'dodli" atamalarining kelishilgan ta'rifi bo'lmagan taqdirda, biz talabaning qobiliyatlari quyidagi yo'nalishlardan biri yoki bir nechtasida bo'ladi deb taxmin qildik:

- umumiy intellektual qobiliyat yoki iste'dod;
- o'ziga xos akademik qobiliyat yoki iste'dod;
- tasviriy va ijroiyy san'at va sport;
- etakchilik qobiliyati;
- ijodiy va samarali fikrlash;
- mexanik ixtiro; va
- hamdardlik, tushunish va muzokaralarda maxsus qobiliyatlar.

Faqatgina IQ ko'rsatkichlariga ishonishdan ehtiyot bo'lish kerak, chunki ijodkorlik, etakchilik, san'at, ijtimoiy va jismoniy ko'nikmalar

kabi jihatlarda alohida qobiliyatlar aniqlanmasligi mumkin. Shuningdek, o'qish qiyinligi yoki ikkinchi darajali istisno bilan duch kelishi mumkin bo'lgan iqtidorli va iste'dodli talabalar depressiya ballariga ega bo'lishlari mumkin, bu ularning boshqa sohalardagi haqiqiy salohiyatini ko'rsatmasligi mumkin.

Har qanday talabaning iqtidorini namoyon etishda u tahsil olgan maktabning o'rni muhim hisoblanadi. Mana shularni inobatga olgan holda quyidagi ko'rsatkichlarni qarab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi va ushbu ko'rsatmalar quyidagilar tomonidan ishlatilishi mumkin:

- maktab xodimlari, o'quvchilar va ota-onalar o'rtasida xabardorlikni oshirish;
- Iqtidorli va talantli o'quvchilar uchun maktab siyosati va amaliyotini tekshirish va ko'rib chiqish hamda inklyuziv maktab axloqini yanada rivojlantirish uchun maktab rahbariyatining munosabati;
- identifikatsiyalash strategiyasini joriy etish bo'yicha maktablar;
- maktabni rivojlantirish rejasini va idoraviy harakatlar rejalarini tuzish uchun maktab rahbariyati faolligi;
- o'qituvchilarning dastlabki tayyorgarligini xabardor qilish uchun universitetlar va qo'shimcha ta'lim kollejlari;
- maktabni boshqarish, maqsadli uzluksiz malaka oshirish;

- shu jumladan o'quvchilarning hissiy farovonligi strategiyalari, ota-onalar bilan aloqalar;

- alohida o'qituvchilar va sinf yordamchilari Iqtidorli va talantli talabalar bilan o'z amaliyotlarida rivojlanishning kuchli va yo'nalishlarini aniqlashlari va shuning uchun sinfda amalga oshirilishini rivojlantirishlari;

- kelajak siyosatini baholash uchun boshqalar (shu jumladan, sinf, maktab, universitet, mutasaddi tashkilotlar, xokimiyat, 2019 yildan boshlab, Ta'lim bo'limi, o'qituvchilarni dastlabki tayyorlash);

- o'g'lini / qizini boqish uchun ota-onalar va g'amxo'rlar; va Ma'lumot uchun Iqtidorli va talantli talabalar.

1.2. Identifikatsiya

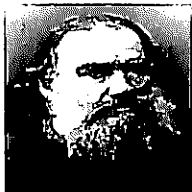
Qobiliyatni aniqlash har doim ham oson emas!

Temple Grandin, tibbiyot fanlari doktori, ikki yoshida miyaga shikast yetganligi tashxisi qo'yilgan bo'lib, u hozirgi kunda Kolorado shtati universitetining dotsenti va dunyodagi utizmni "yuqori darajaga ko'tarish" bilan eng muvaffaqiyatli odam. U shuningdek, insonparvar chorvachilik ob'ektlarining dunyoga mashhur professional dizayneridir.

Taniqli antropolog **Meri Duglas Liki** bir necha bor katolik monastiri maktabidan haydalgan. Meri Duglas Liki, FBA - bu ingliz paleoantropologi, hozirda odamlarga ajdodlari deb ishonilgan, yo'q bo'lib ketgan maymun, birinchi toshgan Prokonsul bosh suyagini kashf etgan. Shuningdek, u Afrikaning sharqidagi Tanzaniyadagi Olduvay darasida mustahkam Zinjantrop bosh suyagini topdi.

F. W. Woolworth 21 yoshida quruq mahsulotlar do'koniga ishga joylashdi. U mijozlarga xizmat ko'rsatmasdi, chunki u o'ziga ishonmas edi.

F. W. Woolworth kompaniyasi chakana savdo kompaniyasi va besh tiyinlik do'konning asl kashshoflaridan biri bo'lgan. Bu eng muvaffaqiyatli Amerika va xalqaro besh-tinlik bizneslar qatoriga kirdi, tendentsiyalarni o'rnatdi va do'konlar bugungi kunda butun dunyo bo'ylab kuzatiladigan zamonaviy chakana modelni yaratdi.

Lev Tolstoy kollelja kirish imtihonidan o'ta olmadi. Lev Nikolayevich Tolstoy - keng ommaga mashhur rus yozuvchisi, publitsist va diniy namoyonda, tolstovchilar harakatining ideologi.

Kansas City Star muharriri **Walt Disney**ni ijod etishmasligi sababli ishdan bo'shatdi. Walt Disney - AQSH kinorejissyor-multiplikatori, rassom va prodyuser. 1919 yildan kino sohasida ishlagan. Qisqa metrajli "Villi kemasi" ovozli multfilmi bilan AQSH kinemato-grafiyasida tovush va harakatni sinxronlashtirish usulini ishlab chiqqan. Walt Disney birinchilardan bo'lib qaxramonlari (o'rdak Donald Dak, sichqon Mikki Maus va boshqalar) bo'lgan qisqametrajli filmlarni suratga oldi. 1933 yilda AQShda birinchi bo'lib uch rangli film yaratdi. Uning yirik filmlari: "Oppoqoy va yetti mittivoy", "Bembi", "Uyqudagi go'zal", "101 it" va boshqa Walt Disney folklor va etnografiyaga, hayvonlar va o'simliklar dunyosiga oid hujjatli filmlarning ham muallifi. Filmlari O'zbekistonda ham namoyish etilgan. Walt Disneyning Anaxaym sh. (Kaliforniya)da ochgan "Disneylend" (1955) bolalar bog'i juda mashhur. Undagi qator texnik attraksionlar Disney filmlaridagi obrazlarni aks ettiradi.

Albert Einstein gapirishdan oldin to'rt yoshda va o'qishdan oldin etti yoshda edi. Albert Einstein — nemis va yahudiy fizik-nazariyotchisi. Einsteinning maktabda matematikadan imtihonlardan yiqilgani va ikkichi bo'lgani haqidagi asotirlar rost emas.

Abraham Lincoln kapitan sifatida Qora Hawk urushiga kirdi va oddiy askar bo'lib chiqdi. Abraham Lincoln — AQShning 16 -prezidenti, respublikachilar partiyasidan birinchi prezident, Amerika qullarini ozod etgan. Uning prezidentlik davrida federal boshqaruv ustidan markaziy nazorat kuchaydi va AQSh hududida qullik bekor qilindi. U AQShning eng zo'r va eng sevimli prezidentlaridan biri hisoblanadi.

John Lennonning maktabdagi hisobotida shunday deyilgan: “Umidsiz. Albatta muvaffaqiyatsizlikka olib boradigan yo‘lda”. Keyinchalik John Winston Lennon — Ingliz qo‘shiqchisi, qo‘shiqlar muallifi, musiqachi va tinchlik uchun kurashuvchi. U Paul McCartney, George Harrison va Ringo Starr bilan birgalikda The Beatles musiqiy guruhi tarkibida umumjahon shuhratga erishdi.

Uilyam Butler Yitsning maktabdagi dastlabki ma‘ruzasida uning ijrosi “Faqat adolatli” deb ta‘riflangan. Lotin tilida boshqa mavzudan yaxshiroqdir. Imloda juda yomon». Uilyam Butler Yits (shuningdek Yits, Yates, Eates deb tarjima qilingan) - Irlandiyalik shoir, dramaturg, adabiyot bo‘yicha Nobel mukofoti sovrindori (1923), ingliz tilida yozgan she‘riy ijodi uchun.

Thomas Alva Edison bolaligida o‘qituvchilari onasiga Edisonning miyasi "qo‘shilib ketgan" deb aytgan. Dalil uning katta boshi edi! Thomas Alva Edison - butun dunyoga mashhur amerikalik ixtirochi. Edison AQShda 1093 ta, dunyoning boshqa mamlakatlarida esa 3 mingga yaqin patentlarga ega bo‘ldi.

Napoleon harbiy maktabda sinfining oxiriga yaqin o‘qishni tugatdi, ammo hamma zamonlarning etakchi harbiylaridan biriga aylandi. Napoleon Bonapart — fransuz inqilobining oxirgi bosqichlarida va Fransuz inqilobi urushlarida mashhurlikka erishgan fransuz qo‘mondoni va siyosiy yetakchisi.

Mariya Kallasni nufuzli Afina konservatoriyasi rad etdi. Xayolda uning ovozi taassurot qoldirmadi. Mariya Kallas Commendatore OMRI - Amerikada tug‘ilgan yunon sopranosi, u 20-asrning eng taniqli va nufuzli opera qo‘shiqchilaridan biri edi. Ko‘plab tanqidchilar uning belkanto texnikasi, keng ovozi va dramatik talqinlarini yuqori baholadilar.

Karuzoning musiqa o'qituvchisi unga "Siz imzo qo'yolmaysiz, umuman ovozingiz yo'q" deb aytgan. **KARUZO** (Caruso) Enriko-italyan xonandasi (tenor), belkanto san'atining yirik namoyandasi, jahon opera ijrochiligining atoqli vakillaridan. Yoshligida cherkov xoriga qatnashgan. 1894-1901 y.larda Italiya va Qohira

opera teatrlarida ishlagan, 1903 y.dan "Metropoliten-opera" (Nyu-York) teatrining yakkaxoni. 1898 y.dan Jan. va Shim. Amerika hamda Yevropa mamlakatlarida gastrolga bo'lgan. Ijrosi - dramatik jo'shqinligi, serzavqligi hamda o'zigagina xos samimiyligi bilan ajralib turadi. Hajmdan keng va kuchli, nihoyatda jozibali ovoz sohibi K. repertuaridan jami 80 dan optiq, opera partiyalari o'rin olgan. Shu bilan birga K. mumtoz cherkov musiqasi asarlari, mumtoz romanslar, neapolitan va b. xalq qo'shiqlarini nozik did bilan talqin etgan.

Iqtidorli va talantli talabalar har doim ham qobiliyatning barcha sohalarida bir tekis rivojlana olmaydilar. Avvalgi ro'yxatdagi ko'pchilik buni namoyish etadi, ammo, ehtimol, Eynshteyn klassik misoldir. Uning shubhasiz aql-idrokiga qaramay, u to'rt yoshigacha gapira olmadi. Iqtidorli va iste'dodli shaxslarning ushbu atipik rivojlanishi tufayli an'anaviy identifikatsiya qilish g'oyalaridan tashqariga chiqish va ushbu o'quvchilarning tarbiyaviy, emotsional va psixologik profilini o'rganish zarurati tug'ildi. Shaxslarni identifikatsiya qilish tizimlari aniq nomzodlardan tashqariga qarashlari, shuningdek, qobiliyatsiz yoki nogironlarni faol ravishda izlashlari muhimdir. Maktablar, iste'dod keyinchalik o'quvchining maktab faoliyatida paydo bo'lishi yoki talaba ilgari ko'rinmasligi mumkinligini hisobga olishlari kerak bo'lishi mumkin. Shu sababli, maktablar har qanday yoshdagi o'quvchilarni aniqlash uchun har yili imkoniyat yaratishni xohlashlari mumkin.

Maktablar keng qamrovli, adolatli tizimni taqdim etadigan va quyidagi oltita printsipti yodda tutadigan identifikatsiyalash tizimiga intilishi mumkin:

Advokatlik - bu o'quvchilarning manfaatlariga mos keladimi?

Himoya - bu eng yaxshi tadqiqotlar va tavsiyalarga asoslanganmi?

Tenglik- Bu har bir o'quvchi va talaba uchun, shu jumladan, tashqarida ta'lim olayotganlar uchun teng imkoniyatni ta'minlaydimi?

Plyuralizm - Bu iqtidorning eng keng ta'rifidan foydalanadimi?

Komplekslik - bu nafaqat akademik iqtidorli, balki ko'plab Iqtidorli va talantli talabalarga xizmat qiladimi?

Pragmatizm - bu modifikatsiyaga va mavjud resurslardan foydalanishga imkon beradimi?

Dastlabki identifikatsiya qilish maktab kohortasini ishlab chiqarish maqsadida amalga oshiriladi. Shu tarzda tan olingan talabalar o'z maktablari uchun ta'minotni talab qilishadi. Iste'dodning istalgan sohasida identifikatsiyalashni amalga oshirayotganda, qobiliyat normadan yuqori bo'lgan talabalar hisobga olinishi mumkin. O'quv fanlari bo'yicha bu to'g'ridan-to'g'ri bo'lsa-da, maktablar barcha sovg'alar va iste'dodlarni ko'rib chiqadigan bir qator usullarni joriy qilishda ehtiyot bo'lishlari kerak.

Eng qobiliyatli aholining ikki-uch foiziga mos keladigan qobiliyatini namoyish etadigan talabalar istisno qobiliyati deb hisoblanishi mumkin. Identifikatsiya qilish usullari Iqtidorli va talantli o'quvchilar bilan bir xil bo'ladi.

Identifikatsiya qilishning asosiy usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Kuzatuv

Ota-ona yoki tarbiyachi nominatsiyasi

Tengdoshlar nominatsiyasi

O'zini nomzod qilish

Boshqa shaxslar yoki tashkilotlar tomonidan nomzodlar ko'rsatilishi

Psixologlar tomonidan identifikatsiyalash

O'qituvchi nominatsiyasi

Maktab bo'ylab identifikatsiyalash jarayonlari

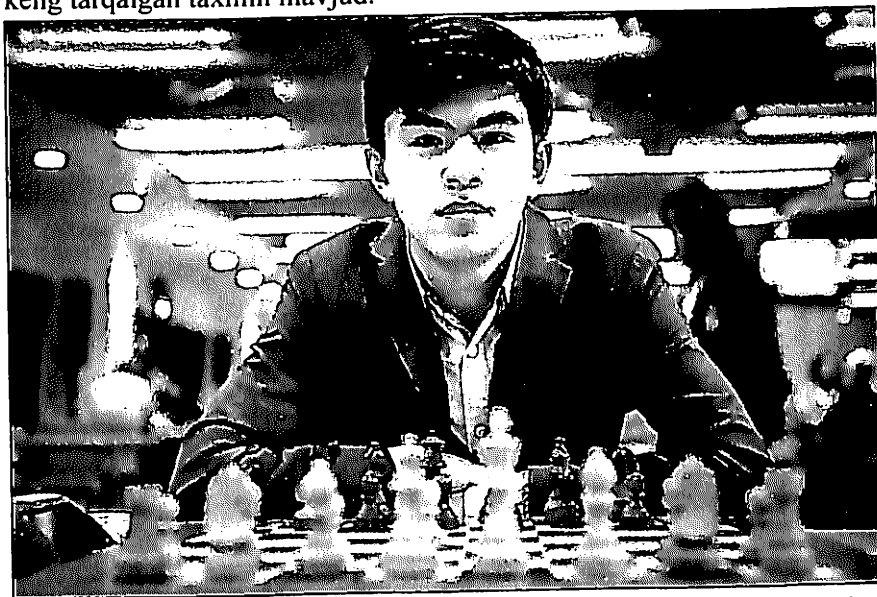
Baholash va / yoki identifikatsiyalash usulini tanlash holat bo'yicha hal qilinishi mumkin va baholanayotgan yoshga va / yoki iste'dodga qarab farq qilishi mumkin. O'qituvchilar identifikatsiyani bir qator dalillar bilan qo'llab-quvvatlash kerakligini bilishlari kerak.

Oxir oqibat, qaysi o'quvchilarni Iqtidorli va talantli deb hisoblash kerakligi to'g'risida qaror o'qituvchilar va maktabga tegishli.

Iqtidorli va iste'dodli talabani erta aniqlash ba'zi o'quvchilarda keyinchalik kamchiliklarga yo'l qo'ymaslik uchun juda muhimdir. Ikkisi eng ko'p

maktablarda identifikatsiyalashda tez-tez ishlatiladigan yondashuvlar xususiyatlarni saqlash va baholashdir. O'qituvchilar Iqtidorli va talantli o'quvchilarni aniqlashda, shuningdek ular allaqachon kutayotgan muammolarni aniqlashda foydalanishni o'ylashlari kerak bo'lishi mumkin.

Talaba akademik sovg'aga ega ekanligi aniqlangan taqdirda, u qanday sharoitda bo'lishidan qat'iy nazar, muvaffaqiyatga erishadi degan keng tarqalgan taxmin mavjud.

Barcha ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishi va jismoniy qobiliyatning turli darajalaridan iqtidorli va talantli deb tasniflangan talabalar keladi. Ushbu muammolar va boshqa omillar tufayli ular muvaffaqiyatsizlikka uchrashi mumkin va noyob intellektual, ijtimoiy va hissiy ehtiyojlarga ega shaxs sifatida qaralmasligi mumkin.

Iqtidorli va iste'dodli talabalar ba'zi sohalarda ta'lim olishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin, bu esa ba'zi o'quv vazifalarida "muvaqqiyatsizlik"ni, boshqalarda esa ajoyib yutuqlarni keltirib chiqaradi. Bu samarasiz ta'lim strategiyalariga, past darajadagi qadr-qimmatga va buzadigan xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin. Ota-onalar va o'qituvchilar ko'pincha qanday strategiyalarni tanlash kerakligi haqida bosh qotiradilar.

1.3. Kuzatuv

Talaba Iqtidorli va talantli bo'lishi mumkinligiga ishonish turli xil manbalardan kelib chiqishi va uning rivojlanishining turli bosqichlarida bo'lishi mumkin:

- ota-onalar farzandining shu yoshdagi o'quvchilarga nisbatan tezroq ko'nikmalarini rivojlantirayotganini sezishi mumkin;

- erta bolalik davridagi tez rivojlanish sog'liqni saqlash xodimlari tomonidan o'tkazilgan tekshiruvlarda qayd etilishi va qayd etilishi mumkin;

- do'stlar bolaning erta nutqini rivojlantirishga, jismoniy rivojlanishiga va / yoki uning keng so'z boyligidan foydalanishiga e'tiborni qaratishi mumkin;

- o'yin guruhi / poydevor darajasidagi o'qituvchilar yangi ro'yxatdan o'tgan talaba odatdagidan yuqori bo'lgan vazifalarni bajara olishini aniqlashi mumkin

shunga o'xshash yosh guruhini kutish; va

- boshqa darajadagi va ba'zi bir maxsus fanlardan o'qituvchilar qiyin vazifalar osonlik bilan amalga oshirilayotgani va keyingi vazifalar talablari bilan bajarilishini ta'kidlashlari mumkin, agar ular qondirilmasa, tezda zerikish bilan almashtiriladi.

O'qituvchilar va boshqalar nazorat ro'yxati yordamida kuzatishni osonlashtirishi mumkin. Ular kuzatilayotgan qobiliyat va iste'dodlarga e'tiborni qaratishga yordam beradi (qo'shimcha ma'lumot olish uchun 22-40 betlarga qarang).

Ota-ona / g'amxo'r nomzodi

Ota-onalar / tarbiyachilar o'z farzandlarini bilishadi va Iqtidorli va iste'dodli o'quvchini aniqlashda juda foydali ma'lumot manbai bo'lishi mumkin. Biroq, ota-onalar / tarbiyachilar "o'zlarini dahoga ega deb o'ylaydigan" ota-ona / g'amxo'r sifatida qarashdan qo'rqib, o'g'li / qizi Iqtidorli va talantli deb da'vo qilishda o'zini zaif his qilishi mumkin. Bolani maktabga borishdan ancha oldin bu qobiliyatini odatda ota-onalar / tarbiyachilar o'zlarining bolalarini kuzatib borish orqali kuzatadilar. Ota-onalar / tarbiyachilar o'g'lining / qizining ta'lim ehtiyojlarining kuchli tomonlari va muammolari to'g'risida qimmatli tushunchalarni berishlari mumkin va ular bilan maslahatlashish kerak, shunda maktabda ko'rsatiladigan yordam uyda saqlanib qoladi. Ota-ona / tarbiyachi, shuningdek, bolaning maktabdan tashqaridagi ishlari portfelini tuzgan bo'lishi mumkin. Shuningdek, maktablar ushbu jarayonda bo'lgan o'quvchilarning ota-onalariga / tarbiyachilariga anketalar yuborish uchun foydali bo'lishi mumkin

Iqtidorli va iste'dodli ekanligi aniqlandi. Anketa namunasi yuqorida ko'rsatilgan. (O'qituvchilar tushunmovchiliklarni oldini olish uchun ota-ona yoki tarbiyachi bilan anketani o'qib chiqishlari foydali bo'lishi mumkin).

Maktablar "qarashli bolalar" da bunday himoyachi bo'lmasligi mumkinligini bilishlari kerak. Balanssizlikni bartaraf etish uchun ushbu o'quvchilarga ko'proq e'tibor berilishini ta'minlash uchun maktablar identifikatsiyalashning boshqa usullariga rioya qilishda alohida e'tibor berishlari kerak.

1.4. Ota-onalar uchun so'rovnoma

Ota-onalar / g'amxo'rlarning so'rovnomasi

Talaba ismi: masalan(Nodir Zamonov)

Tugash sanasi:

Sinfi yoki kursi:

Savol: O'g'lingiz / qizingizda haqiqatan nima yaxshi ishlaydi?

Javob:**Nodir** nima qilishni xohlasa, u juda yaxshi ishlaydi. Agar u o‘zining yutug‘i uchun maqtovgga sazovor bo‘lsa, demak, bu uni yanada yaxshiroq ishlashga undaydi.

Savol: Sizningcha, o‘g‘lingiz / qizingiz qaysi bir yutuq bilan faxrlanadi?

Javob: **Nodir** nihoyatda yuqori darajaga ega, ammo u boshqa odamlarni xursand qilsa, xursand qilsa yoki tabassum qilsa, u haqiqatan ham mamnun deb o‘ylayman. Shuningdek, u o‘zining akademik yutug‘i bilan faxrlanadi.

Savol: O‘g‘lingiz / qizingiz qaysi odamlar bilan bo‘lishni eng yaxshi ko‘radi?

Javob: **Nodir** aksariyat odamlarning xushomadgo‘yliklaridan zavq oladi - agar ular mehribon bo‘lsa va boshqalarni masxara qilmasa. Uning barcha yoshdagi, irqdagi va jinsdagi do‘stlari bor. U o‘z fikrlarini ko‘pchilik bilan baham ko‘rishni tinglaydi.

Savol: Do‘stlaringiz o‘g‘lingiz / qizingizdagi nimani ko‘proq sevishadi?

Javob: **Nodir**ning muloqot qilish qobiliyati va boshqalar bilan hamfikir qilish usuli, hazil tuyg‘usi va aql-zakovati, halolligi va pokligini ko‘proq yaxshi ko‘rishadi.

Savol: O‘g‘lingiz / qizingiz maktabdan ko‘proq nimani yaxshi ko‘radi?

Javob: **Nodir** maktabning ijtimoiy yo‘nalishini juda yaxshi ko‘radi - uning sinfida "ishonchli" do‘stlari borligi. U ko‘p mavzulardan zavq oladi, ammo ingliz tili, musiqa va dramaturgiya uning sevimlilaridir. U o‘qituvchilar bilan yaxshi do‘stona munosabatda bo‘lishni va ularga erishishni yaxshi ko‘radi.

Savol: O‘g‘lingiz / qizingiz maktab ishlarining qaysi yo‘nalishini eng yaxshi ko‘radi?

Javob: Sinfda darslarda qatnashishda - u juda og‘zaki! U faol ishtirok etishni yaxshi ko‘radi (masalan, ilmiy tajribalar, drama, musiqa). U san‘atni yoqtiradi, lekin hayotdan chizish qiyin.

Savol: Uyingizda o‘g‘lingiz / qizingiz nima bilan shug‘ullanishni yaxshi ko‘radi?

Javob: O'qish, ko'proq o'qish va o'qish! U sarguzasht hikoyalarini to'qishni yaxshi ko'radi, va boshqa o'yinlarda turli xil liboslar dizayni. Uning yorqin tasavvurlari bor. Ayni paytda u "Z izzies" deb nomlangan kitob uchun g'oyalarni ishlab chiqmoqda. U do'stiga pianino chalishni o'rgatishni yoqtiradi.

Savol: Sizning o'g'lingiz / qizingiz uchun hozirgi paytda uning hayotida eng muhim narsa nima tuyuladi?

Javob: Do'stlari va uning ilmiy maqomi (u maktabda yuqori darajalarda qolishni istaydi).

Savol: Sizning o'g'lingiz / qizingizning o'ziga xos sovg'alari va iste'dodlarini aniqlashga yordam beradigan yana bir narsa bormi?

Javob: Agar Nodir muvaffaqiyatsiz bo'lishini his qilsa, demak u sinab ko'rishga majburdir. U juda ko'p dalda talab qiladi, odamlar (shu jumladan men ham) ba'zida uni maqtashni unutib yuboradigan bir xil "yuqori yutuqlar" ni kutishadi. Biz faqat xumaymiz, lekin u hali o'n bir yoshda! Agar o'rganish Nodirga o'xshab ko'rinsa, u o'rganishni yaxshi ko'radi.

Barcha bolalar singari, agar unga imkoniyat va sharoitga boy muhit yaratib berilsa, u o'zining iste'dodlarini rivojlantiradi. Men uning onasiman, chunki u meni ko'p vaqtlar dovdiratib qo'yadi, lekin men harakat qilaman! Agar Nodir, xususan, biron bir narsa haqida bilishni istasa, men u bilan nima qiziqishini bilib olish uchun barcha yo'llarni o'rganishga harakat qilaman. Uning o'rganishi mumkin bo'lgan yangi imkoniyatlari bo'lishi juda muhimdir.

Masalan: Men "bitta yutuq" savolini qiyin deb topdim, chunki alohida savol haqida o'ylay olmadim.

So'rovnomani to'ldirgandan so'ng, men Nodirga yozgan narsamga rozi yoki qo'shilmasligini bilish uchun o'qish uchun berdim. U: "Bu juda zo'r, onajon, lekin siz" Z izzies "ni noto'g'ri yozdingiz - bu" Z izzies "bo'lishi kerak !!

Nodirdan bitta yutuq haqidagi savolni so'raganimda, u "men aniq bir narsani bilmayman, chunki menda juda ko'p bo'lgan" dedi! U maqtanchoq emas edi - u shunchaki buni aytdi!

Tengdosh nominatsiyasi

Ko‘pincha hisobga olinmaydigan identifikatsiyalash shakllaridan biri bu tengdoshlar nominatsiyasi. Sinfdagi talabalar Iqtidorli va talantli talabalarni nomzod qilishni juda yaxshi bilishadi. Tengdoshlar nominatsiyasi bo‘yicha mashqlarning bir misoli ishonch hosil qilish o‘yini shaklini oladi. Talabalar cho‘l orolida qolib ketganlarini tasavvur qilishlari va eng yaxshi tashkilotchi (etakchi, ishontiruvchi), eng yaxshi hakam (dalillarni hal qilish, adolatli), tuzatuvchi (narsalarni yaxshilaydi), ixtirochi (ixtiro qiladi, kashf etadigan) sinfdoshini nomlashlari kerakligini so‘rashadi.), ko‘ngil ochuvchi va boshqalar (Jenkins, 1978). O‘qituvchilar talabalarni e‘tiborga olish uchun zarur bo‘lgan mezonlarga qarab ko‘rsatmalar berishlari kerak.

O‘zini nomzod qilish

Bu ko‘pincha o‘zlarini anglaydigan va o‘z imkoniyatlarini biladigan katta yoshdagi talabalar uchun ishlatilishi mumkin. Har bir o‘z nomzodini tekshirish kerak, chunki ba’zi hollarda etishmovchilik qobiliyatlarining namoyon bo‘lishini yashirishi mumkin.

Boshqalarning nomzodi

Identifikatsiya jarayoniga imkon qadar ko‘proq odamni kiritish muhimdir. Bunga uchrashuvlar orqali aloqa o‘rnatish va maktab guruhleri bilan ishlaydigan tashkilotlarga xat yozish kiradi. Masalan, quyidagilar qimmatli tushunchalarni berishi mumkin:

- kuzatuv guruhlari;
- mahalliy sport klublari / jamoalari;
- drama yoki musiqa guruhlari;
- maktabdan keyingi to‘garaklar;
- kunduzgi tibbiyot muassasalari; va
- yoshlar klublari.

Keyinchalik bu ma‘lumotlar maktabni ro‘yxatga olish tizimlarida saqlanishi mumkin.

Psixologlar tomonidan identifikatsiya qilish

Iqtidorli talabalar o‘quv psixologiyasi xizmatlari tomonidan yo‘naltirilishi va aniqlanishi mumkin. Ushbu xizmatlar, shuningdek, ikki tomonlama istisno holatini aniqlashda yoki o‘quvchilarni kam o‘qigan

talabalarni aniqlashda foydali bo'lishi mumkin. Ular, shuningdek, turli sohalarda aql va qobiliyatni o'lchashda foydalidir.

O'qituvchi nominatsiyasi

O'qituvchilar Iqtidorli o'quvchining borligini ularning sinflarida baholash testlari yoki imtihonlaridagi natijalari orqali bilib olishlari mumkin. Ular o'quvchining muammoga nisbatan g'ayrioddiy yondashuvi yoki o'quvchining har qanday mavzudagi yoshidan tashqari qobiliyat yoki xatti-harakatlarini namoyon qilishi haqida xabardor bo'lishlari mumkin. Keyinchalik tekshiruv o'tkazish zarurligini aniqlash uchun ehtiyotkorlik bilan yozib olish va kuzatish tavsiya etiladi.

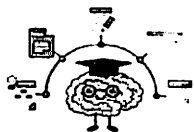
O'qituvchilarning kuzatuvini tuzish uchun bir qator ro'yxatga olish usullari mavjud. O'qituvchilar talabaning yoshiga va kuzatuv sharoitlariga mos birini tanlashda ehtiyot bo'lishlari kerak. Dastlabki kuzatuvlar, ayniqsa yosh bolalar bilan, "Nebraska yulduzli kechasi" (Eyre, 1997) yordamida bajarilishi mumkin, bu rasm 2-rasmda ko'rsatilgan.

AQSh Nebraska shtati yulduzli kechasi belgilangan muddat davomida ishlatilishi kerak, masalan. bir hafta yoki bir oy. Kerakli vaqt talabaning yoshiga va o'qituvchining talaba bilan o'tkazadigan vaqtiga bog'liq. Belgilangan davr mobaynida o'qituvchilar xaritada to'g'ri keladigan xatti-harakatni aniqlaganlarida, ular tegishli hududda "X" belgisini belgilaydilar. Belgilangan muddat tugagandan so'ng, o'qituvchilar xaritadan foydalanib, qo'shimcha identifikatsiya qilish usullaridan foydalanish kerakmi yoki yo'qligini hal qilishadi.

Bu kichik o'quvchilar uchun foydalidir, ammo o'qituvchi katta, mashg'ulot darslari ko'p bo'lgan va vaqt juda yaxshi bo'lgan joyda ham foydali bo'lishi mumkin. Bu o'qituvchilar o'quvchining Iqtidorli ekanligidan shubha qilganda dalillarni taqdim etishlariga imkon beradi. Shu bilan bir qatorda ushbu hujjatning 3-rasmining 22-24 betlarida ko'rsatilgandek "Iqtidorli va iste'dodli talabalarni aniqlash uchun umumiy tekshiruv ro'yxati" mavjud.

II BOB INDIVIDUAL IQTIDORNI ANIQLASH JADVALLARI

2.1. Nebraska yulduzli kechasi: individual rekordlar varag'i

Har bir yozilgan xatti-harakatlar uchun mintaqada X va sanani yozing. Nebraska yulduzli kechasi: shaxsiy rekordlar varag'i (Eyre 1997, p32-33)

1) Shug'ullanadi

Ko'rsatma / yordamni qanday boshlaydi, taklif qiladi yoki kengaytiradi, boshlaydi, yo'naltiradi / boshqaradi, jalb qiladi, rag'batlantiradi, ko'rsatadi

2) Boshqalar tomonidan tan olingan

Manba sifatida ko'rilgan, boshqalarga qanday qilib yordam berishini, jalb qilishini (magnit kabi), sezgir, hayratga tushishini ko'rsatadi

3) ulushlar / ko'ngillilar

Uzaytiradi (boshqalarga), tasvirlaydi, bog'laydi / tavsiflaydi, tushuntiradi / ko'rsatma beradi, qanday yordam beradi / ko'rsatadi, maslahat beradi, rag'batlantiradi

4) Izlaydi

Tajriba qiladi, o'zini qiyofaga soladi, quradi, loyihalashtiradi, quradi, tartibga soladi / hal qiladi, hal qiladi, o'ynaydi

5) Kuzatuvchi

Ogohlantirishlar, munosabatlarni ko'radi, bog'laydi / bog'laydi / bashorat qiladi, tekshiradi, farq qiladi (ko'radi) farqni (o'zgarishni)

6) Hazil

Hazilkash, aqli, o'ziga xos, ogohlantiradi / yaratadi, o'z-o'zidan paydo bo'ladi, javob beradi / javob beradi

7) Nozik

Ta'sirchan / tez yirtilib ketadigan, tushunarli, mulohazali, foydali, hamdard / hamdard, tashvishli, o'z-o'zini anglyadigan, tashvishlanadigan / g'amxo'rlik qiladigan

8) Katta rasmni ko'radi

Naqshni taniydi, tushunadi, sherik qiladi, metafora topadi, bashorat qiladi, tahlil qiladi / nazariyalar

9) Rol

ifodali, rol o'ynash, ko'rsatish, ko'rgazma, imo-ishora, o'z-o'zidan, qattiq qo'l, e'lon qilish, g'ayratli

10) Fantaziya / xayol

O'ziga xos qurilish, yangi dizaynni ixtiro qiladi, taqlid qiladi, tasavvur qiladi, o'zini qiyofaga soladi

11) jonlilik

(Foydalanadi) metafora, ramziylikni aniqlaydi, tasvirleydi, badiiy, aqlli, roman, o'ziga xos, ifodali

12) Qiziquvchan Ogohlantirishlar, tekshiradi, kuzatadi, izlaydi / so'raydi, so'raydi, tushuncha / bog'lanadi

13) Mustaqil Yolg'iz ishlaydi, o'z-o'zini boshqaradi, tashabbuskor, g'ayratli, maqsadli, rejalashtiradi / izlaydi / hal qiladi

14) Diqqati jamlangan

singib ketgan, mehnatsevar, maqsadli, uyushgan / turlicha, tushuncha, tafsilotlarni to'ldiradi

15) kometa

Kutilmagan, ajoyib, g'ayrioddiy, tasniflash qiyin

16) Biladi

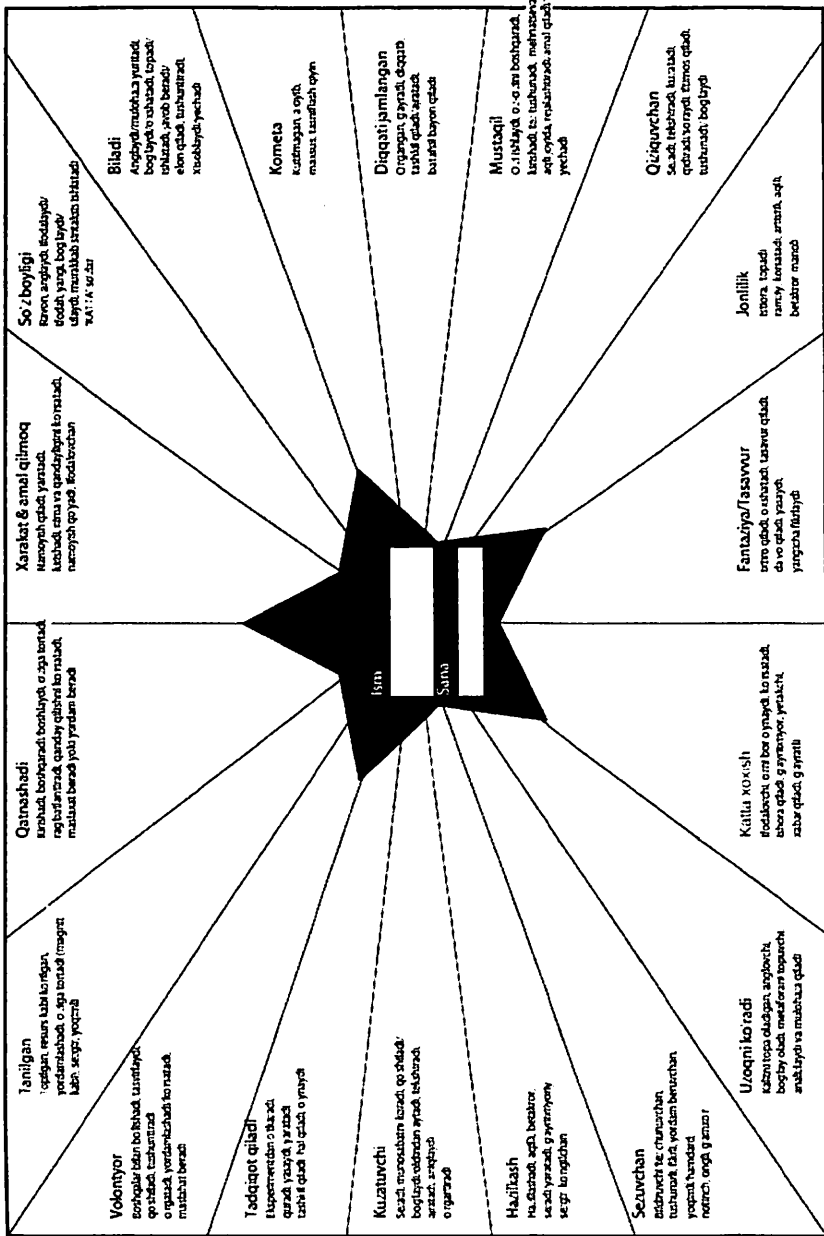
Tushunadi / sabablari, bog'laydi / sherik qiladi, topadi / qo'llaydi / ishlatadi, javob beradi / e'lon qiladi, tushuntiradi, hisoblaydi / hal qiladi

17) so'z boyligi

Ravon, tushunadigan, ifoda eting / ifodali, yangi, sheriklar / bog'laydiganlar, murakkab sintaksis, "BIG" so'zlaridan foydalanadi

18) Xarakter va amal qilmoq

Namoyish qiladi, quradi, qaraydi / javob beradi, qanday yoki nimani namoyish etadi, og'zaki bo'lmagan ifodali

Har bir yozilgan xatti-harakatlar uchun minnatqada X va sanani yozing.
Nebraska yulduzli kichasi: shaxsiy rekordlar varagi (Eyre 1997, p.32-33)

Shakl 2: Nebraska yulduzli kichasi: individual rekordlar varagi

2.2. Iqtidorli va talantli talabalar:

keng umumiy bilimlarga ega, ko'pincha o'qituvchidan ko'proq narsani biladi va odatdagi ma'lumotnomalarni yuzaki topadi	sabab-ta'sir munosabatlari haqida yaxshi tushuncha ko'rsatish
asosiy printsiplarni osongina tushunib oling va minimal tushuntirishga muhtoj bo'ling	tezda umumlashtirmoq va murakkab materialdan tegishli fikrlarni chiqarib olish
jismoniy qobiliyatlarga qaraganda tezroq aqliy tezlikka ega va shuning uchun ko'pincha uzoq yozishni istamang	yozishdan ko'ra gapirishni afzal ko'rsating va tez-tez ravon va ifoda bilan tezlikda gaplash
allaqachon o'zlashtirilgan ko'nikmalarga amal qilishni istamang, bunday amaliyotni behuda deb toping	nihoyatda qiziquvchan va doimo nima uchun ekanligini bilmoqchi bo'lgan
qiziqqan paytda ixtirochi va o'ziga xos bo'lishi kerak	boshqa o'quvchilarning savollaridan farqli o'laroq izlanadigan savollar bering
odatda odatiy munosabatlarni emas, balki g'ayrioddiy munosabatlarni ko'rishadi	muammolarni tug'dirishi va mohirlik bilan hal qila olishi
intellektual o'ynoqlikni namoyish eting, xayol qiling va tasavvur qiling va aloqalarni tezda ko'rishga va g'oyalarni boshqarishga shoshiling	tez o'qing va o'qilgan narsalarni saqlang va tafsilotlarni eslab qoling

3-rasm. Iqtidorli va iste'dodli talabalarni aniqlash uchun umumiy nazorat ro'yxati.

tushuntirishning faqat bir qismini tinglang va konsentratsiya etishmasligi yoki hatto qiziqish yo'qligi ko'rinadi, lekin nima	o'qish bosqichlarida sakrab o'ting va o'tkazib yuborilgan bosqichlarni to'ldirishga majbur bo'lganingizdan
aniq misollardan mavhum qoidalar va umumiy tamoyillarga o'tish	ma'lumotni tez singdirish va eslab qolish qobiliyatiga ega, qayta ko'rib chiqishga hojat yo'q va takrorlanishga sabrsiz
kuzatuvchilarga ehtiyotkorlik bilan va ehtiyot bo'ling, tafsilotlarga e'tibor bering va o'xshashlik va farqlarni tezda ko'ring	nikoya yoki tilmda katta ahamiyatga ega ekanligini ko'ring va hikoyani davom eting
muammolarni tezda ko'rib chiqing va tashabbusni qabul qiling	tilni yaxshi tushunadigan va ishlatadigan, ammo ba'zida to'g'ri so'zni izlash va ishlatishda ikkilanib turing
manfaatdor bo'lganda uzoq vaqt davomida singib ketadi va shovqin yoki to'satdan o'zgarishga sabrsiz bo'lishi mumkin	rag'batlantirilganda faoliyatni yakunlashda davom etadi
ko'pincha juda yuqori shaxsiy me'yorlarni belgilaydi - mukammallikka ega bo'ladi	dolzarb masalalar (mahalliy va dunyo), evolyutsiya, adolat, koinot va boshqalar kabi "kattalar" muammolariga odatda ko'proq qiziqish bildiradi.
muassasalarni, ob'ektlarni, tizimlarni moslashtirish va takomillashtirish bilan shug'ullanish (masalan, maktab uchun	kundalik muammolar va sog'lom fikr masalalarida falsafiy munosabatda bo'lish
odamlarning sabablari, ehtiyojlari va kamchiliklari haqida munozarada sezgir bo'ling	xayol va boshqa dunyoda adashganga o'xshaydi
sezgirlikni namoyon eting va qayg'u yoki adolatsizlikka olib keladigan narsalarga qattiq munosabatda bo'ling	ko'pincha etakchi rolni bajaradi
boshqalar bilan hamdard bo'ling va juda tushunadigan va hamdard bo'ling	ishonchli va malakali bo'ling
o'zlarining his-tuyg'ularini ifoda etish	fikrlarni boshqalarga bog'lash
o'z-o'zini rivojlantirish	o'zlarining ishlash ko'rsatkichlarini aks ettiradi
ochiq savollarga rag'batlantiruvchi javoblar bering	g'ayrioddiy narsalarda keskin hazil tuyg'usiga ega bo'ling va nuanslar va yashirin ma'nolarni tezda
og'zaki qalbakilashtirishlar, multfilmlar, hazillarni qadrlang va ko'pincha g'alati hazil, satira va kinoya bilan zavqlaning	ba'zan bahsli bo'lsa ham konstruktiv tanqid qiling

avtoritar bayonotlarni tanqidiy ekspertizasiz qabul qilishni istamaslik va munozara qilishni istab, nima uchun va nima uchun buni asoslash uchun sabablar topmoq

Mavzuga oid nazorat ro'yxatlari

O'quv rejasi bo'yicha Iqtidorli va talantli talabalarni aniqlash uchun umumiy nazorat ro'yxatlaridan foydalanish mumkin bo'lsa-da, talabalarni fanga xos mezonlarga, ayniqsa, maktabdan keyingi bosqichga qarab aniqlash foydalidir. Bu maktabga bir yoki bir nechta mavzularda qobiliyatni namoyon etadigan va o'quv rejasi bo'yicha emas, balki aqlidrok sohalarida kuchli bo'lgan talabalarni ko'rsatadigan talabalarni aniqlashga imkon beradi. Ushbu nazorat ro'yxatlari o'qituvchilarning kuzatuvini yaxshilash uchun foydali misollardir. Ular hech qanday mavzuga oid to'liq ro'yxat emas. Keyinchalik batafsil yo'riqnomaga kelishi kutilmoqda.

Matematiklar

Iqtidorli va talantli talabalar:

muammoning rasmiy tuzilishini anglash:
harakat uchun g'oyalarni yaratishi mumkin

naqshni taniydi: ixtisoslashishi va
taxminlar qilishi mumkin

misollardan umumlashtirishga qodir

muammolarni hal qilishda yondashuvlarni
umumlashtirishga qodir

mantiqiy sabab: tekshirishi, asoslashi va isbotlashi mumkin

moslashuvchan, moslashuvchan muammolarni hal qilish yondashuvlarini o'ylang

mantiqiy fikrlash bosqichlarini bosib o'tishi va qisqartirilgan matematik shakllarda o'ylashi mumkin

fikrlash jarayonining bir qismi sifatida matematik belgilardan foydalaning

muammoni echishda oldinga va orqaga qarab ishlashi mumkin

matematik aloqalarni, muammolarning turlarini, muammolarga yondashish usullarini va fikr yuritish naqshlarini eslang

Til - ingliz va xorijiy tillari Talantli va iqtidorli talabalar

yaqin o'qish qobiliyatini va tafsilotlarga e'tiborni ko'rsatish

tildan foydalanish nuansiga sezgir, tildan aniq foydalaning

yaxshi rivojlangan, murakkab tuyg'u va hazilni qadrlash

keskin, tanqidiy javoblarga hissa qo'shadi, o'z ishlarini tahlil qila oladi

xulosa va xulosaga asoslanib, ko'proq ma'noda o'qiy oladi, "qatorlar orasida o'qiy oladi"

yozish vazifalariga puxta tayyorgarlik bilan yondoshish

o'z qobiliyatlari haqida tushunchaga ega bo'lib, ular duch keladigan til va lingvistik shakllar haqida mulohaza yurita oladi

atrofdagi irland tiliga qiziqish bildirish

so'zlarning yozilishi va ma'nosiga e'tiborni ko'rsatish

ikki tilli muhitda yaxshi kurash

ravon va o'qishning kengligiga ega bo'lish

til bilan tajriba o'tkazishda zavq va ishtirok etish

o'zlarining va boshqalarning yozma niyatlarini muhokama qilishda tushunchalarni ishonchli va aniq tahlil qilish

o'qilgan turli xil matnlar o'rtasidagi munosabatlarni aniqlang

ko'nikmalarini o'quv dasturi bo'yicha o'tkazishga qodir

ona tilida so'zlashuvchilar bilan muloqot qilishni xohlashadi

Ilm-fan

Iqtidorli va talantli talabalar:

ilm-fan ma'lumotlarida shakllar va munosabatlarni tan olish: dalillarga asoslanib faraz qilish va xulosalar	mavhum g'oyalarni qurishda mavzu lug'atidan samarali foydalanish
kontekst fan mazmuni talqiniga qanday ta'sir qilishidan xabardor	moslashuvchan fikrlash, g'oyalarni umumlashtirish va muammolarni hal qilish yondashuvlarini moslashtirish
ishonchli, to'g'ri va aniq ma'lumotlarni tanib olish va qayta ishlash: ma'lumotlar nima uchun	topilmalarni baholashga va tanqidiy fikrlashga qodirlik
mantiqiy fikrlashdan zavqlanish	

Informatsion texnologiya

Iqtidorli va talantli talabalar:

AKTning apparat va dasturiy ta'minotidan mustaqil ravishda foydalanish	boshqa fanlardan o'qishlarini qo'llab-quvvatlash uchun AKTdan foydalanish
muammolarni hal qilish uchun AKTdan foydalanish	axborot tizimlarini loyihalashtirish va mavjud tizimlarni takomillashtirishni taklif qilish uchun AKT bo'yicha o'z mahorat va bilimlaridan foydalanish
AKT vositalari va axborot manbalarining cheklanishlarini ko'rib chiqing	AKTdan foydalanish bilan bog'liq ba'zi ijtimoiy, iqtisodiy va axloqiy muammolarni ko'rib chiqing
axborotni qayta ishlash va etkazish maqsadi va har xil ma'lumotlarning xususiyatlari ulardan foydalanishga qanday ta'sir qilishini ko'rib	

Tarix

Iqtidorli va talantli talabalar:

yangi va ilgari olingan ma'lumotlarni xronologik asosda o'rnatishga qodir	tarixiy davrlar va vaqt o'tishini tavsiflovchi konventsiyalardan ishonchli foydalaning
keng va umumiy tarixiy bilimlarga ega	turli xil tarixiy davrlarning xususiyatlari va har biridagi tajribalarning xilma-xilligi to'g'risida chuqur xabardorlikni namoyish etish
bilimlarning vaqtinchalik xususiyatidan xabardor	O'rganilgan mavzular va o'quv dasturidagi boshqa mavzular bilan xayoliy aloqalarni o'rnatish
voqealar, odamlar va o'zgarishlarning ahamiyati haqida bahslash	talqinlarga qarshi chiqishga tayyor
bir qator tarixiy manbalardan, shu jumladan murakkab va noaniq manbalardan ishonchli va idrok bilan foydalaning	tarixiy savollar berish, tobora mustaqil tarixiy so'rovlar va muammolarni hal qilish mashqlari bilan shug'ullanish
manbalarni tanlash uchun tobora murakkab sabablarni keltiring	tarixiy muammolar va munozaralarga nisbatan qiziquvchanlikni namoyish eting
mavzularni tekshirishda qat'iyat va qat'iyatlikni namoyish etish	hikoyani yoritish, argumentni qo'llab-quvvatlash yoki izohlashga qarshi chiqish uchun tarixiy ma'lumotlarni tanlang va foydalaning
muvozanatli qarorlar chiqarib, tortishuvlar qatorini qo'llab-quvvatlash	aniqlik va ishonch bilan mavzuga oid lug'at va terminologiyadan foydalaning
dalillarni ko'rib chiqilgan foydalanish asosida asosli baholash va xulosalarga erishish va ularni asosli dalillar bilan qo'llab-quvvatlashga tayyor bo'lish	tarixiy voqealar, vaziyatlar va o'zgarishlarning aloqalari, sabablari va oqibatlarini to'g'risida mustaqil fikrni aks ettiradigan takliflar kiritish

Jismoniy ta'lim-tarbiya

Sport va jismoniy faoliyatning keng doirasi tufayli barcha ko'nikma va qobiliyatlarni qamrab oladigan nazorat ro'yxatini ishlab chiqish mumkin emas edi. Shu sababli, muayyan sport va jismoniy mashg'ulotlar o'zlarining farqlangan va batafsil nazorat ro'yxatlarini talab qiladi.

Yaxshi makoni, yo'nalishi, vaqti va shakli bor.

Tana harakatiga jonlanishini yaxshi nazorat qiling, murakkab narsalarni ishlatib.

Intuitiv hissiyot bilan oqlangan harakat uzluksiz ravonlik hosil qiladi.

Turli tadbirlarda sog'liqni saqlash masalalariga yuqori darajada tushinish, mashqlar va ularni qo'llash.

Texnik shartlardan samarali, aniq va ravonroq foydalana oladilar.

Faoliyat turlariga texnik va transfer ko'nikmalarga ega bo'lish

Tahlil qilish va baholash natijalar yaxshilanishiga olib keladi.

Tashabbus ko'rsatib yetakchilik qiling va mustaqil fikr yuriting.

Chet el madaniyatiga qiziqish va g'amxo'rlik ko'rsatish

Tilni qiziquvchan deb bilishadi uning mazmun va vazifasidan

So'zlarning funksiyalari va grammatik mashqlarni bilish

Tilni muhokama qilishda texnik so'z birikmalaridan foydalanish imkoniyatiga ega

Lingvistik tilga xos bo'lmagan maslahatlardan foydalanish ma'nosini anglatadi

Tilning qirralarida yangi tovushlarni aniqlash va yodlash

Tinglash va ko'paytirishga oid tovushlarni to'g'ri aniqlang

Moslashuvchanlik ko'rsatishda ko'nikma, sezgi, ijodkorlik va fikrlash

Umumiy qoidalarni ekstrapolyatsiya qilish, masalan:ulanishlar

Til o'rganish uchun yangi ma'lum bo'lgan tmoyillarni amalda qo'llash

Musiqqa (Quyidagi umumiy nazorat ro'yxatlarida mavjud, muayyan musiqiy tadbirlar talab qilinadi)

Ularning boshlarida musiqqa tinglash	Kuchli musiqqa xotirasi bor
Malakalarning ustunligi va ifoda kuchini namoyish etadi	Ayniqsa musiqqaga sezgir ritmlar va naqshlar
Tovushlarga hissiyot bilan javob berish	Musiqiy rivojlanishda individuallik va fikrlar izchilligini namoyish etadilar.
Mukammalikka erishish majburiyatini ko'rsatadi.	Amaliyotda sabr-toqat bilan rag'batlantirish va bag'ishlovga ega bo'lish.

San'at va texnologiya

Yangi fikrlarni osonlik bilan muhokama qiling va qabul qiling	Roman bilan tanish bo'lgan 2D va 3D ilovasiga qarang
Berilgan ma'lumotni tashqariga konseptualizatsiya qiling	Yangi muammoga tanish bo'lgan fikrlarni moslashtirish va uzatish
Murakkab va tartibsiz ma'lumotlarni oddiy, oqilona yechimini aniqlang	Estetik jihatdan turli usullar bilan g'oyalarni taqdim etish: og'zaki, matematika, ko'rgazmali, mekansal
O'z- o'zini tanqid qilish va konstruktivlik aks ettirish	Mustaqil bilimlarni o'rganish muammolarni hal qilish
Ishlab chiqarish ko'nikmalaridagi ixtiro texnikasi va mohirlik	Ijtimoiy axloqiy bilimlardan xabardorlikni namoyish etish (masalan, cheklangan materiallar, resurslar, barqarorlik)

Shaxsiy tarqiyot

Boshqalarning his tuyg'ularini aniqlash	Shaxsiy xatolar va ularni tuzatish
O'ziga ishonish	O'z-o'zini nazorat qilish
Yangilik va o'zgarishlarga qulay moslashish	Aloqa mahoratidan samarali foydalanish
Yaxshi muosabatlarni o'rnatish	Muzokaralar olib boorish va ishontirish
Hamkorlida yaxshi ishlash	Ilhomlanish va boshqalarni ham ilhomlantirish
Atrof-muhit va ijtimoiy muammolaridan xabardor bo'lish	Jamoat tadbirlaridan bahramand bo'lish
Munozarada yaxshi rol ijrosi bo'lish	Hallollik va halollikni namoyon qilish
Tashabbus va qat'iyat ko'rsatish	

Drama

Samarali faoliyat yuritish qobiliyatiga ega bo'lish

Ovozdan foydalanishda qobiliyat va diqqat, ifodali nutqni namoyon etish

Foydalanishi mumkin belgilarga mos keladigan imo-ishoralarga ishonchli tarzda harakatlanish

Rolni ixtiro qilish va qo'llab - quvvatlash

Tomoshabin imo-ishora belgisi asosida yoki ishonchi tarzda skriptni bajaradi

Dramayoki raqsdramasidan rohatlanish

Auditoriya bilan ishtirok etishga qodirlik

Ijro etuvchi matnini ishlashhi va oshqalar bilan muloqot qilish

Dizayn shu jumladan texnik effektlardan bahramand bo'lish va foydalanishni tushunish

Teatr va drama haqida keng doiradagi ma'lumotga ega bo'lish

Drama haqidagi shaxsiy qarashlarni ishlab chiqish va teatr, drama haqidagi qarashlarni muhokama qilish

Ijro etuvchi matn tilda foydalanishni aks ettiradi.

Amalga oshirish qobiliyati

Bunga o'xshash bir nechta yo'nalishlarni sanab o'tish mumkin.

2.3. Jins va Qobiliyat

Iqtidorli qizlar va o'g'il bolalar o'zlarining ta'lim lavozimlarida bir qator qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Bu jamiyat va madaniy hayotda har bir jins vakillaridan kutilayotgan turlicha qarashlar bilan bog'liq. Dars davomida o'qituvchilar qizlar va o'g'il bolalarga turlicha javob berishadi. Erkaklar va ayollar guruhlarini o'zlarining ijtimoiy guruhiga ega bo'lib, ularning martaba va intilishlariga ota-onalarning kutganlari, iqtisodiy maqsadlari va har bir jins uchun madaniy me'yorlar ta'sir qiladi. Gender tengsizligi erishilgan yutuqlarga qaramay, iqtidorli talabalarning ilmiy yutuqlarida katta omil hisoblanadi.

Iqtidorli qizlar va o'g'il bolalar rivojlanishidagi farqlar:

Qizlar:

Qizlarning yuksak qobiliyatlari go'dakligidan ma'lum. Chunki iste'dodli qizlar turli sohalarda kamolotga erishmoqda. Iqtidorli qizlar gapirish, yozish va o'qishni o'g'il bolalarga qaraganda tezroq o'rganadilar. Iqtidorli qizlar o'g'il bolalarga qaraganda kamroq jismoniy bilimga ega bo'lishi mumkin.

O'g'il bolalar:

Iqtidorli o'g'il bolalarda mushaklarning rivojlanishi vaqt o'tishi bilan boshlanadi va shuning uchun ular qizlarga qaraganda faolroq va jismonan sog'lom. Ularning tili qizlarga qaraganda kamroq rivojlangan. Ular bir vaqtning o'zida o'qishni sekinroq o'rganishadi.

Yosh bolalar duch keladigan ba'zi muammolar

Yosh bolalar testlarda qatnashishlari kerak. Qizlarda kamchiliklar, zerikish va qabul qilish etakchilik qilmoqda. Iqtidorli va iqtidorli yosh o'g'il bolalar odatda kamchiliklarni ko'rsatishni boshlaydilar. Uch-to'rt yil ichida ko'rsatkich barcha yo'nalishlarda pasayadi. O'qish pasayadi va o'qituvchilar darsga qiziqish yo'qligi haqida xabar berishadi. Birinchidan, talaba sifatida yaxshi ball bilan bog'liq zaif tomonlar kuchliroqdir. Oson va yaxshi natijalarga erishish ustuvor vazifa bo'ladi.

Biroq muvaffaqiyatning narxi bunday noqulay e'tiborni tortadi va natijada ota-onalar va o'qituvchilardan hafsalasi pir bo'lgan talaba tugallanmagan ishni davom ettirish afzalroq degan fikrdan qaytadi. Ular sinfdoshlaridan qo'rqishlari yoki tajovuzkor bo'lishlari mumkin. Sinf amaliyoti uchun passivlik. Yosh o'g'il bolalar, qizlar bilan o'ynash, past darajadagi faoliyatdir va umuman olganda, ular qizlar bilan muloqot qilishga majbur bo'lishi mumkin. Nihoyat, kamchiliklar yoshlik va istiqloq davrining o'ziga xosligini tasdiqlovchi yo'ldir. Yosh iqtidorli va iqtidorli o'g'il bolalarning salomatligi odatda o'qituvchining e'tiboriga tushadi. Zerikkan bolalar boshqa o'qituvchilarni chalg'itishi yoki chalg'itishi ehtimoli yuqori. Strategiyalar Ta'limni yaxshilashga harakat qilish kerak. Maktabda bolalar o'rtasida madaniyatni rivojlantirishga harakat qilish kerak.

Takliflar

“Do'stona bola” mavzularini taqdim etishning zaruriy sharti - bu o'rganish uchun o'ziga xos motivatsiya. ammo barqarorlik muhim ahamiyatga ega. Samarali modellar. Ushbu modellar o'qituvchilar yoki sinflar shaklida bo'lishi mumkin. Agar buning iloji bo'lmasa, jamoat guruhlarini bilan aloqalar foydali bo'lishi mumkin.

Maktabdan tashqari

Iste'dodli qizlar boshqa qizlarga qaraganda yaxshiroq eslab qoladilar. Qobiliyatli qizlar kelajakda matematika yoki ilm bilan shug'ullanishga moyil bo'lsa ham muhandislik sohasida o'g'il bolalar yetakchilik qilmoqda. Iqtidorli va qobiliyatli qizlar va o'g'illarning karyera qilish maqsadidagi asosiy farqi o'g'il bolalardagi iqtisodiy va yutuqqa

erishiladigan motivatsiya bo'lsa, qizlarda boshqalarning baxtini o'zinikidan ustun qo'yish va ijtimoiy faktorlar yetakchilik qiladi. Keyinchalik iqtidorli va qobiliyatli ayollarning ko'pchiligi ularning erkak hamkasblariga qaraganda bola tarbiyasi bilan shug'ullanishga yoki o'rindoshlik asosida ishlashga moyil bo'lishadi.

Iqtidorli va qobiliyatli qizlarni taqdirlash, ularning maqsadga erishishini qo'llab-quvvatlash kelajakda karyerasida ham o'sishga olib keladi. Iqtidorli va qobiliyatli o'quvchilarning kelajakdagi karyerasida o'qituvchilar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Iqtidorli va qobiliyatli talabalar hamma sohalarda yaxshi va ularning qiziqishlari universitetda o'qish davomida o'zgarib boradi. Agar o'zingiz meditsina, iqtisod yoki arxeologiya borasida o'qishdan birini tanlash imkoni bo'lganda qaysi birini tanlar edingiz?

Buni umumiy testlar orqali aniqlash juda mushkul. Iqtidorli va qobiliyatli o'smirlar o'rta yoshga yetganda biror sohada o'zi yoqtirmasa ham yaxshi bo'lish mumkinligini tushunib yetishadi. Iqtidorli va qobiliyatli o'quvchilar hatto ularni yoqtirmasalar ham maktabdagi biror fanda butunlay kompetent bo'lishlari mumkin. Yaxshigina ta'sir va biror haralatga undash kelajakda o'sha o'quvchiga daromad keltirishi yoki uning jamiyatdagi obro'si oshishiga olib kelishi mumkin.

Strategiyalar

Akademik xususiyatga ega talabalar ilmiy-tadqiqot ishi qilish jarayonida tashabbuskor bo'lishlari mumkin, shuningdek, karyera o'qituvchilari ularning e'tiborini o'zlari namoyon etadigan sohaga qaratishadi.

Iqtidorli va qobiliyatli talabalar profillari

Iqtidorli va qobiliyatlilarning o'qituvchilari va ota-onalari ularning kognitiv, emotsional va ijtimoiy ehtiyojlarini tushunishlari kerak. Iqtidorli va qobiliyatlilarning profillari bo'limi iqtidorli va qobiliyatlilarning his-tuyg'ulari, xarakteri va ehtiyojlarini yaqindan yaqindan o'rganadi. Betts va Neyhart ta'kidlashganki, iqtidorli va qobiliyatlilar o'sishida ularning turlariga sinflash modeli diagnostikasi tomonidan emas, nazariy jihatdan

yondashish kerak. Ta'lim beruvchilar o'quvchilar rivojlanishi bilan ularning ehtiyojlari va xarakteri o'zgarishini tushunib yetishlari kerak.

“Omadlilar”

90%ga yaqin iqtidorli va qobiliyatli talabalar “Omadlilar” deb talqin qilinadi. O'z xulqini, his-tuyg'ularini va ehtiyojlarini namoyon etadigan talabalar “Omadlilar” sifatida sinflanadi. Uyda va maktabda qanday vaziyat ekanini anglab yetganlaridan so'ng ular shunga mos xulq-atvorni namoyon etadilar. Shuning natijasida ular iqtidorli va qobiliyatli sifatida tilga olinadilar. Ularning xulq bo'yicha muammolari ham kamdan-kam holda namoyon bo'ladi, chunki ular o'qituvchi, ota-ona yoki atrofda qilarning fikrini jon deb qabul qiladilar.

Ular “buni o'zim bajaraman” deydiganlardir. Biroq “Omadlilar” ba'zida maktabdan va ta'limdan zerikib qoladilar. Ular o'z qiziqishlari ortidan boorish o'rniga maktabdagi tashkiliy va aytib turiladigan ishlarga aralashib qolishga moyil bo'ladilar. Ular ota-onalari va o'qituvchilariga tobedirlar. Ular kerakli qobiliyat va pozitsiyada muvaffaqiyatsizlikka uchrasalar ham ma'lum yutuqqa erishadilar.

His-tuyg'ular	Xulq-atvor	Ehtiyojlar	Tengdoshlar va kattalar tushunchalari
-zerikish	-yuqori maqsadli	-yetishmovchiliklarni ko'rish	-o'qituvchilari ularni yaxshi ko'radi
-bog'liq bo'lish	-o'qituvchi fikrini ma'qullash	-sinovlarga tayyorgarlik	-tengdoshlari havas qiladi
-ijobiylik	-tavakkal qilmaydigan	-ma'qullovchi xislatlar	-ota-onalari ularni yaxshi ko'radi
-xavotir	-ishni tartib bilan qiluvchi	-o'z-o'zini boshqarish	
-aybdorlik hissi	-kelishib ish qiluvchi	-zerikishdan qutulishga yordam	
-tashqi motivatsiya	-kimgadir bog'liqlik	-mos keluvchi reja	
-javobgarlik			
-hislarini jilovlash			
-o'z-o'zini tanqid qilish			

Identifikatsiya	Uydagilarning qo'llab-quvvatlashi	Maktabning qo'llab-quvvatlashi
-o'qituvchi profili	-mustaqillik	-tezlashtirilgan va boyitilgan jadval
-IQ-testlar	-egalik	-shaxsiy qiziqishlarga vaqt ajratish
-o'qituvchi nomzodi	-tanlov huquqi erkinligi	-qisqacha o'quv tajribasi
-tashxis testlari	-shaxsiy qiziqishga vaqt borligi	-mustaqil o'qishning rivojlantirilishi
-jamlovchi testlar	-tavakkal qilish imkoniyati	-chuqur ilmlar
-formal testlar		-ustoz-shogirdlik -universitet va karyeraga tavsiya

“Kurashuvchilar”

Agar tizim kamida besh yil davomida o'zgartirilmasa ko'p maktab tizimlari “Kurashuvchilar”ning qo'shimcha yordamini tushuntira olmaydilar. “Kurashuvchilar” yuqori darajali ijodkorlikka ega va bu qaysarlik, andishasizlik yoki tanqid bo'lib tuyulishi mumkin. Ular odatda butun sinf oldida o'qituvchisiga qarshi chiqishi mumkin. Ular tizimga bo'ysunishmaydi va tizim afzalligidan foydalanishmaydi. Tizim ularni ham tan oladi, ham mukofotlaydi. Ularning uydagi va maktabdagi o'zaro muomalalarida ko'pincha ziddiyat kelib chiqadi.

Maktab tizimi bularning qobiliyatlari va iste'dodlariga yetarlicha baho bermaganidan jahli chiqadi. Ular o'z-o'ziga yuqori baho berish bilan doim kurashadi. Ularning biror guruhga qo'shilib ketishlari ba'zida oson, ba'zida qiyin. Ba'zi “Kurashuvchilar” o'z tengdoshlari bilan ham kurashishadi, shuning uchun ularni guruhlarda chiqishtirishmaydi, boshqa tomondan ba'zi “Kurashuvchilar” yaxshigina hazil hissiga ega va ijodkorlik qobiliyatiga ham ega va bu boshqa tengdoshlarini o'ziga tortadi. Shunga qaramasdan ularning g'ayriixtiyoriyligi sinf xonasida noqulaylik keltirib chiqarishi mumkin. Ularning ijodkorligiga qaramasdan “Kurashuvchilar” ko'pincha salbiy jihatlarini ko'rsatishadi.

“Kurashuvchilar” narkotik moddalarga o'rganib qolishi yoki huquqbuzarlikka moyil bo'lish ehtimolliklari yuqori. Maktabini

o'zgartiradigan "Iqtidorli va qobiliyatli" o'quvchilarning ota-onalari e'tibor berishdiki, ularning qizi yoki o'g'li "Kurashuvchanlik" xulqini yuqori sinfdan o'zlashtirib olisharkan.

His-tuyg'ular	Xulq-atvor	Ehtiyojlar	Tengdoshlar va kattalar tushunchalari
-zerikish	-ustoz xatosini to'g'rilash	-boshqalar bilan aloqada bo'lish	-ularning g'ashini keltirish
-jahli chiqishi	-qoidalar haqida savol berish	-taktika, o'ziga ishonch	-qo'zg'olonchi
-o'ziga bahoning pastligi	-rostgo'ylik	-ijodkorlikni qo'llab-quvvatlash	-ularni ijodkor sifatida ko'rish
-sabsizlik	-kayfiyat o'zgarishi	-o'zaro tushunish tizimi	-muammoni muhokama qilish
-himoyalovchi	-mehnat odatlariga chidolmaslik		-kattalar ularni o'zgartirishga urinishi
-yuqori ta'sirchanlik	-o'z-o'zini nazorat qilish pastligi		-kattalar ularning qobiliyatga ahamiyat bermasligi
-jamiyatdagi o'rnini aniq bilmaslik	-ijodkor		
	-faol, qo'shiluvchan, tanqidiy munosabat		
	-hukm qiluvchi raqobatbardosh		

Identifikatsiya	Uydagilarning qo'llab-quvvatlashi	Maktabning qo'llab-quvvatlashi
-tengdoshlar tavsiyalari	-ularni qabul qilish va tushunish	-chidamlilik
-ota-ona nominatsiyalari	-o'z qiziqishlariga sharoit yaratish	-o'ziga mos o'qituvchi bilan ishlash
-intervyular	-ularni maktabda himoya qilish	-ijtimoiy va bilishga oid
-tomoshalar	-namunali xulq namoyon etish	-o'quvchi bilan to'g'ridan-to'g'ri va aniq aloqa
-muhim bo'lmagan odamdan taklif aloqasi kata	-oilaviy loyihalar	-his-tuyg'ularni namoyon etishga imkon berish
-o'qituvchi himoyasi		-chuqur ta'lim berish
-tashxis testlari		-o'ziga hurmatni tarbiyalash
-jamlovchi testlar		-xulq-atvor ustida ishlash

“Yer ostidagilar”

Bu guruh “Yer ostidagi” iqtidorli va qobiliyatlilar nomi bilan ma'lum. Umuman olganda, bular balog'atga yetgan qizlar va o'z qobiliyatini yashiradigan yigitlardir. Agar Iqtidorli va qobiliyatli o'g'illar “Yer ostiga” ketsa, bu keyinroq yuqori sinflarda sodir bo'ladi, bunga sabab atletika bilan shug'ullanish bo'lishi mumkin. Umuman, “Yer ostidagilar” bular boshlang'ich sinf oxirlarida tegishli bo'lish ehtiyoji keskin oshadigan Iqtidorli va qobiliyatli o'quvchilardir. Ular qobiliyati past tengdoshlari orasiga kirib ketish uchun o'z qobiliyatlaridan tonishni boshlaydilar. Yuqori motivatsiyaga ega o'quvchilar akademik yoki ijodiy mashg'ulotga qiziqqanda ortga ketishi yoki to'satdan shu sohaga qiziqishi yo'qolishi mumkin. “Yer ostidagilar” goh-gohida himoyasizlik va xavotirni his qilishadi. Ularning o'zgaruvchan ehtiyojlari ota-onalari va o'qituvchilar kutganidek bo'lmagani uchun ular bilan ziddiyatga borishadi.

Ko'pincha kattalarning ularga munosabati ularning qarshiligiga sabab bo'ladi. Bu yerda ular nimani his qilishidan qat'iy nazar ta'lim programmasida davom etish tendensiyasi bor. "Yer ostidagilar" doim ularni boricha qabul qilishlaridan foyda olishadi.

"Yer ostidagilar" barcha projeklardan yoki akademik sinflardan alohida qilinishga ruxsat berilmasa ham unga muqobil variantlar ko'rib qo'yilishi lozim. Qiyinchiliklarga qarshi turish ularning uzoq muddatli maqsadga erishishlari uchun kerak.

His-tuyg-ular	Nuqta-tvor	Ehtiyojlar	Tengdoshlar va kattalar tushunchalari
-ishonchsizlik	-iste'dodni inkor qilish	-tanlov erkinligi	-yo lider deb tan olishadi yo yo'q
-bosim ostida bo'lish	"Iqtidorli va qobiliyatli" talabalar sinfidan ketish	-ziddiyatlardan xabardor bo'lish	-o'rtacha va omadli deb ko'rilgan
-adashib qolish	-qiyinchiliklarga qarshi turish	-hissiyotlardan xabardor bo'lish	-gapga ko'nadigan deb tushunish
-aybdorlik	-jamiyatga tegishli bo'lish ehtiyoji	-qobiliyatlarni qo'llab-quvvatlash	-kattalar ularni tavakkal qilolmaydi deb o'ylashadi
-himoyasizlik	-do'stlarni o'zgartirish	-Iqtidorli va qobiliyatli tengdoshlariga qo'shilish	-qarshi deb ko'rilgan
-o'z hissiyotlarini kamaytirish		-ish va universitet haqida ma'lumot	
		-o'zini boricha qabul qilish	

Identifikatsiya	Uydaqilarning qo'llab-quvvatlashi	Maktabning qo'llab-quvvatlashi
-tengdosh nomzodi	-“yer ostidagilar” deb qabul qilish	-e'tirof etish - va joylashtirish
-uy nomzodi	-universitet va karyera rejasini tuzishga sharoit yaratish	-iqtidorli va qobiliyatli bolalar guruhidan chiqishga ruxsat berish
-jamiyat nomzodi	-o'z tengdoshlari bilan vaqt o'tkazishga ruxsat berish	-o'z jinsidagilar bilan do'stlik
-IQ-testlar	-Iqtidorli va qobiliyatli rol modellari bilan ta'minlash	-universitet va karyera haqida ma'lumot berishni davom ettirish
-tashxis testlari	-umr bo'yi o'rganish modeli	
-jamlovchi testlar	-tanlov erkinligi	
-formal testlar		
-ijro etish		
-o'qituvchi-himoyachi		

“Dropautlar”- (oxirigacha o‘qimay tashlab ketadiganlar)

“Dropautlar” jahldor bo‘lishadi. Ular kattalardan va o‘zlaridan jahli chiqadi, chunki maktab tizimi yillar davomida ularning ehtiyojlarini qabul qilishmagan. Ular bu xarakterni jahl qilib yoki o‘zini namoyon etadilar. Davriy ravishda “Dropautlar” doimiy maktab dars jadvaliga asoslangan voqealarga qiziqishadi.

Ko‘pincha “Dropautlar” yuqori sinf o‘quvchilaridir. Yana bu yerda ba’zida maktabga bormaydiganlar va ba’zi kunlarda boradiganlardir.

“Dropautlar” shunday iqtidorli va qobiliyatli o‘quvchilarki, ularning qobiliyati kech aniqlanadi. Ular juda jiddiy va tanqidchidirlar, chunki ular ko‘pincha rad etilgan va ularga mensimay muomalada bo‘lishgan. Ularning o‘ziga bahosi juda past va ular o‘z ishonadigan kishisi bilan yaqin mehnat munosabatida bo‘lishadi. An’anaviy dastur “Dropautlar” uchun to‘g‘ri kelmaydi. Ularga oilaviy maslahat va ba’zan shaxsiy

maslahat berish qat'iyon talab etiladi. Ularning muammolarini hal qilish uchun tashxis testlari kerakdir.

“Ikki belgili”

Bular shunday iqtidorli va qobiliyatli talabalarki, jismoniy yoki hissiy qiyinchiliklarga ega yoki o'qishdagi qiyinchiliklarga ega. Ular odatda iqtidorli va qobiliyatli sifatida e'tirof etilmaydi. Turli xil dasturlar ham ular uchun mo'ljallanmagan.

“Ikki belgili” o'quvchilar o'z xulq-atvorini odatda namoyon etishmaydi. Ular xunuk yozuvga ega yoki xulq-atvorlari yaxshimas va bu ularga maktab vazifalarini qilishga xalal beradi. Ular stress simptomlarini namoyon qilishadi: ular yordamsiz, ajralib qolgan, charchagan his qilishadi.

Bu o'quvchilar darslarni va vazifalarni bajarmaslik uchun ularni “zerikarli” va “ahmoqona” deb bahona qilishadi. Ular o'zlarining hazil hissini boshqalarni kamsitish uchun ishlatishadi. Ular qiyinchiliklardan va muvaffaqiyatsizliklardan qochishni judayam istashadi. Ular noqulaylikni bartaraf etish uchun intellektualizmini ishlatishda judayam qobiliyatli bo'lishadi. Ular odatda sabrsizdirlar va o'zlari tanqidchidirlar va ularni tanqid qilishsa qaysarlik qilishadi.

Odatga ko'ra, bu o'quvchilar e'tibordan cheta qolishadi chunki ular o'rtacha deb tasavvur qilinishadi. Maktab tizimlari ularning zaifliklariga e'tibor berishlari va iste'dodlarini rivojlantirishga yordam berishlari kerak.

His-tuyg'ular	Xulq-atvor	Ehtiyojlar	Tengdoshlar va kattalar tushunchalari
-kuchsizlik	-o'zgaruvchan ish ko'rsatadi	-stressga beriluvchan	-g'alati bo'lib ko'rinish
-qo'rquv	-o'rtacha yoki pastdek tuyuladi	-qobiliyatli	-ahmoq bo'lib ko'rinish
-o'ziga bahoning pastligi	-aloqa uzuvchi bo'lishi mumkin	-iqtidorli qobiliyatli qo'llashi	va yordamga muhtojdek tuyulish
-o'z salohiyatini bilmaslik		-maslahat ish qiluvchi	bilan -tengdoshlari e'tiborsizligi

-jahldor		-qobiliyat rivojlanishi	-qobiliyati o'rtacha yoki past tuyulish
			-faqat kamchiligi bordek ko'rinish

Identifikatsiya	Uydaqilarning qo'llab-quvvatlashi	Maktabning qo'llab-quvvatlashi
WISC bo'yicha 11 olgan	-iqtidori va qobiliyatini tan olish	-iqtidorli va qobiliyatli guruhdan joy berish
-unga muhim odamlar tavsiyasi	-qiyinchiliklar ko'rsatish	-kerakli resurslar bilan ta'minlash
-maxsus insonlardan tavsiya	-tavakkal qilish imkoniyatini berish	-muqobil o'quv tajribasi bilan ta'minlash
-intervyu	-o'quvchini maktabda himoya qilish	-tengdoshlari bilan bo'lishga vaqt berish
-tayyorgarlik	-oilaviy loyigalarga qo'shish	-shaxsiy maslahatlar berish
-o'qituvchi tavsiyasi	-oilaviy muhokama	

“Avtonom o'quvchilar”

Iqtidorli va qobiliyatli o'quvchilarning kamchiligi o'zning bu xususiyatini kichik yoshidan namoyon qilishadi, chunki uyda shunday muhit bo'ladi. “Omadlilar”ga o'xshab bular ham maktab tizimida samarador ishlaydilar. Ammo qancha kam bo'lsa, shuncha yaxshi qabilida ish qiluvchi “Omadlilar”dan farqli ravishda “Avtonom o'quvchilar” tizimni o'zlarini uchun yangi imkoniyatlar yaratishga safarbar etadilar. Ular tizim uchun ishlashmaydi, aksincha, tizimni o'zlarini uchun ishlatishadi. “Avtonom o'quvchilar” o'zi haqida kuchli va ijobiy fikrda, chunki ularni yaxshi qabul qilishadi. Ularning omadi chopgan va ular o'zlarining kimligiga ko'ra ijobiy e'tibor va qo'llab quvvatlashda bo'lishadi. Ular tengdoshlari va kattalar tomonidan hurmat qilinishadi, va tez-tez maktabda yoki jamoada rahbarlik vazifasini olishadi.

“Avtonom o‘quvchilar” mustaqil va o‘zini o‘zi boshqaruvchidir. Ular o‘zalrining ta’limiy va shaxsiy maqsadlarini sir tutishadi. Ular o‘zlarini boricha qabul qilishadi va tavakkalchilikka beriluvchan bo‘lishadi. “Avtonom o‘quvchilar”ning muhim jihatlaridan biri o‘z kuchining borligini qattiq his qilishidir. Ular o‘z hayotlarini tubdan o‘zgartirib yuborishlari mumkin va ular boshqalarning yordam berishini kutib o‘tirishmaydi. Ular o‘z hislari, maqsadlari va ehtiyojlarini erkin namoyon etishadi.

His-tuyg‘ular	Xulq-atvor	Ehtiyojlar	Tengdoshlar va kattalar tushunchalari
-o‘ziga ishongan	-keraklicha ijtimoiy qobiliyatga ega	-himoya	-tengdoshlari va kattalar qabul qiladi
-o‘zini boricha qabul qiluvchi	-mustaqil ishlaydi	-javob olish	-qobiliyatiga ko‘ra hurmat qilinish
-tashabbuskor	-o‘z maqsadlarini yuksaltiradi	-yordam	-ota-onasining ishonchi
-boshqalar tan olgan	-maqsad ortidan boruvchi	-tavakkalda qo‘llash	-ijobiy ta’sir
-qo‘llab quvvatlangan	-ruxsatsiz ishlash	-yetarli imkoniyat	-omadli
-bilishni va o‘rgnaishni xohlovchi	-kuchli ehtiros bilan ishlash		-psixologik sog‘lom
-muvaffaqiyatsizlikni qabul qiluvchi	-ijodkor		
-ichki motivatsiya	-ishonch bildirish mumkin		
-shaxsiy quvvat	-tavakkalchi		

Identifikatsiya	Uydaqilarning qo'llab-quvvatlashi	Maktabning qo'llab-quvvatlashi
-o'quvchilar profili	-o'quvchini uyda va maktabda himoya qilish	-uzoq muddatli o'qishga ruxsat
-demonstratsiya	-o'z qiziqishlariga oid imkoniyat yaratish	-tezlashtirilgan va boyitilgan ta'lim
-tashxis testlari	-hamma ypshdagi do'stlari bilan gaplashgani ruxsat berish	-vaqt va joy kamligining oldini olish
-formal testlar	-vaqt va joy kamligining oldini olish	-kompakt ta'lim
-xulosa testlari	-oilaviy tadbirlarda qatnashish	-chuqur ta'lim
-intervyular	-ota-ona qiziqishlari	-an'anaviy maktab siyosati

Quyida bitta maktabning iqtidorli va iqtidorli siyosatiga misol keltirilgan:

Maqsadlar

Maktab o'quvchilarni qobilyatlarini maksimal darajada rivojlantirish uchun mo'ljallangan. U yerda o'z istedotli va boshqa bir qobilyat egalarini jamlashdan iborat.

Izohlar

Istedotli va qobilyatli o'quvchilar-shunday o'quvchilarki ular barcha yo'nalishda o'z tengdoshlaridan ilgarilab ketdan va bu yo'nalishlar quyidagilardan iborat:

- umumiy intellektual qobilyat yoki istedot;
- alohida ilmiy layoqat yoki qobilyat;
- san'at yoki sportni hayolotda yoki jismoniy bajara olishda;
- boshqaruvchilik qobilyati;
- ijodkor va mahsuldor fikirlash;
- mehanika bo'yicha zukkolik (vahokazo maxsus yo'nalishlar bo'yicha);
- birgalikda qayg'urish, tushunish hamda muzokara qilish bo'yicha maxsus

qobilyatlar.

Eng yuqori darajadagi qobilyatlarni namoyish qila oladigan o'quvchilar barcha atrofda tengdoshlari bo'ylab solishtiriladi, hamda Favqulotda Qobilyatli deb baholanadi.

"Qobilyatli va Iste'dodli" va "Favqulotda Qobilyatli" birikmalari O'z o'quv dars rejalaridan tashqari boshqa bir nechta maxsus sohalarda o'z talantini ko'rsata olgan o'quvchilarni o'z ichiga oladi. Barcha qobilyalar va iste'dodlar bir xilda baholanadi hamda teng vaqt va resurs bilan taqsimlanadi.

Iste'dodli va qobilyatli talabani aniqlash

Ma'lum bir sohada iste'dodli va qobilyatli talabani aniqlashdan oldin, biz hamma talabalarning bu sohani o'rganishlari va muvofaqiyat qozonishlariga zamin hozirlashni maqsad qildik. Bu aniqlash jarayonini odilona bo'lishini ta'minlaydi.

Iste'dodli va qobilyatli talaba turli xil metodlardan foydalangan holda aniqlanishi kerak. Maxsus tartib fan sohasi bo'yicha har xilcha bo'ladi, lekin quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

2.4. Foydali shakllar

Ota-onalar savolnomasi

O'quvchining ismi:
Ilova to'ldirilgan sana:
O'g'lingiz yoki qizingizning qaysi bir yutug'ini eng ko'p maqtovga loyiq deb bilasiz?
O'g'lingiz yoki qizingizni qaysi toifadagi insonga o'xshashini hohlardingiz?
O'g'lingiz yoki qizingizning qaysi hislatlariga yaqinlaringizning havasi keladi?
O'g'lingiz yoki qizingizning talim muassasasining nimasi bilan ko'proq zavq oladi?
O'g'lingiz yoki qizingizning uyda ko'proq nima bilan zavqlanadi?
O'g'lingiz yoki qizingizning hozirgi hayotida nima eng muhimidek tuyuladi?
Nimalardir bormi biz sizning O'g'lingiz yoki qizingizningni iste'dodli va talantli deb qabul qilishimiz uchun?

Umumiy xarakteristika

xarakteristikalar	Ha/yo'q
Keng umumiy bilimga ega, ko'pincha o'qituvchidan ham ko'prog'ini biladi, odatiy ma'lumot beruvchi kitoblarni yuzaki deb hisoblaydi.	
Aloqalardagi sabab-oqibat borasida sezgirlik ko'rsatadi.	
Qo'yilgan masalalarni tez ushlab oladi va juda kam tushuntirishlar yetarli bo'ladi.	
Tez umumlashtira oladi va murakkab materiallardan eng ahamiyatli nuqtalarni tez ajratib ololadi	
Fizik quvvatidan mental qobiliyati tezligi kattaroq, uzoq vaqt yozishga ko'pincha norozi bo'ladi.	
Allaqachon master bo'lgan sohani o'rganishga qarshi, befoyda deb hisoblaydi	

Favqulotda qiziquvchan va doimo nima uchunligini bilishni hoxlaydi	
Yaratuvchan va orginal qiziqib qolganlarida.	
Qidiriladigan savollarni so‘raydi, boshqa talabalarnikiga o‘xshamaydigan.	
Kelishilgan aloqalardan ko‘ra noodatiy aloqalarni tanlaydi.	
Ko‘pincha muammo ortiroladi va uni fahm bilan yecholadi.	
Intelektual quvnoqlikni ko‘rsataoladi, hayoliga keltirib tasavvur qila oladi va tez bog‘liqliklarni tez ko‘roladi, fikrlarni boshqaroladi.	
Tez o‘qiydi, nimani o‘qiganini eslab detalna gapirib beroladi.	
Tushuntirishlarning faqat bir qisminigina eshitadi, e‘tiborsizdek yoki qiziqishi yo‘qdek ko‘rinadi, lekin doim biladi nimalar haqida gap borayotganini.	
O‘rganishlarda zinalardan sakrab o‘tadi, va etablardan o‘tib bo‘lolmayman degan qo‘rquv bo‘ladi.	
Konkret misollardan qochib abstrak qoidalar va umiy prinsiplarga yo‘naladi.	
Tez qabul qiloladi va qayta esloladi, qaytarishning hojati yo‘qdek, takrorlashni yomon ko‘radi.	
Kuzatuvchilarni tez payqaydi, o‘xshahslik va farqlarni topishga usta	
Hikoya yoki kinolarda ajoibotlarni topoladi va uni o‘zi davom eta oladi.	
Muammolarni tez payqaydi va tashabbuskorlikni qo‘liga oladi.	
tushunish va til o‘rganishda rivojlangan lekin ba’zida to‘g‘ri so‘zni topib qo‘yishda ikkilanadi.	
Yoqtirgan narsasi bilan uzoq shug‘ullanadi, halaqit berishlar yoki tasodifiy o‘zgarishlarga sabri yo‘q	
Mativatsiya berilganda faoliyatni yakunlashda qat’iyatli	

Tez-tez eng yuqori insoniy standartlarni qo'yadi— mukammallikka intiladi.	
Odatdagidan ko'proq kattalarning muammolariga qiziqadi, misol uchun hozirgi kundagi muhim yangiliklar(mahalliy va jahon), baho berish, haqqoniylik, koinot va h.k.	
Oddiy hiz tuyg'ulardagi ha har kungimuammolarga falsafiy yondashuv.	
Odamlarning harakati, zaruriyatlari, kamchiliklari to'g'risida muhokama qilishda o'ta ziyraklik.	
Hayolparastlik va boshqa dunyoda yashash.	
Qayg'uga soluvchi va adolatsiz voqealarga o'ta tas'sirchan va reaksiyaga kirishuvchan.	
Tez- tez leader ro'lida bo'ladi.	
Boshqalarga nisbatan juda tushunuvchan rahmdil va hamdardlik.	
Xotirjam va e'tiborli	
O'z hissiyotlarini ifodalaydi.	
O'ziga- ta'sirchan	
O'z harakatlari ustida fikr yuritadi	
Javobi yo'q savollarga ijodkorona javob qaytarish	
Noodatiy tarzda yumorga ta'sirchan va bilinmas farqlar yoki yashiringan ma'nolarga nisbatan tez et'tibor beradi.	
Og'zaki so'z o'yinlariga, multafilmlar,hazllar va antiqa yumorlar, satira hamda kinoyalardan zavq oladi.	
Ijodkorona tanqid qiladi, ba'zida hatto tortishuvchan bo'lsalarda.	
Aftoritar buyruqlarni qabul qilishdan bosh tortadi qachonki qaror Tanqidiy imtihonlardan holi bo'lsa va muhokama qilish va qanday qilib qayerdaligini isbotlashga harakat qiladi.	

Iste'dodli Va Qobilyatli Talabalarni Audit Formasidan Namuna

Audit	ha	Yo'q	Ba'zida
Talim muassasasi Iste'dodli va qobilyatli talabalar uchun o'qituvchi tayinlaydi.			
Siyosati barcha shtat va hokimlar uchun yozib tarqatiladi.			
Barcha shtat, sinf asistentlarini hisobga olgan holda siyosatdan habardor bo'lishi va Iste'dodli va qobilyatli talabalar bilan birga amaliyot o'tashi kerak.			
O'qituvchi qaysi talaba qobilyatligini bilishi hamda ularning bilish darajasini aniqlash kerak.			
Fan siyosati va kafedra o'quv qo'llanmalari Iste'dodli va qobilyatli talabalarni boshqarish bilan bog'liq bo'lishi kerak edi.			
Dars tarkibi Iste'dodli va qobilyatli talabalarning zaruriyatini hisobga olgan holda farqlanishi kerak.			
O'qituvchilar turli metodlardan foydalanishi kerak.			
Iste'dodli va qobilyatli talabalar uchun yuqori natijalar kutiladi.			
Iste'dodli va qobilyatli talabalar guruhlariga maxsus fan sohasi bo'yicha joylashtiriladi.			
Iste'dodli va qobilyatli talabalarning tez o'sishini hisobga olgan holda dars jarajoni yo'lga o'yiladi.			
Iste'dodli va qobilyatli ishlarini tugatib yoki to'ldirib olishi uchun qo'shimcha vaqt ajratiladi.			
O'qituvchi kafedra mudirlari bilan birga ishlashi kerak o'quv darsligini rivojlantirishda talabaning fan talablarini hisobga olish kerak.			

Iste'dodli va qobilyatli talabalar uchun uy vazifa ularni rivojlantirish kerak.			
Iste'dodli va qobilyatli talabalar uchun maxsus uy vazifalar berilishi kerak.			
Iste'dodli va qobilyatli talabalarning o'sishi shtat tomonidan monitor qilib hisoblab boriladi.			

Audit	ha	Yo'q	Ba'zida
CPD Iste'dodli va qobilyatli talabalarning zaruriyatiga e'tibor qaratadi.			
Iste'dodli va qobilyatli talabalarni o'qitish uchun o'qituvchilarga yo'l yo'riq ko'rsatadi.			
Qo'shimcha o'quv darsliklar va darslar talim muassasasidan keyin, abet paytida akademik, kreativ, sport faoliyati.			
Iste'dodli va qobilyatlilar siyosati bo'limi yoki talim muassasasi amaliyoti va tartib qoidalari yangilanib turiladi.			

Sinf strategiyasini tekshirish varag'i

audit	Amaliyotning bir qismi	Ko'proq ishlash kerak
Iste'dodli va qobilyatli talabalar uchun Talim muassasasi siyosati va praktikasi borasida habardor bo'lish		
Iste'dodli va qobilyatli talabalar bilan ishlashda fan siyosati boshqaruvini ko'rsatish.		
Muvofiqlashtiruvchilar bilan kerak bo'lganda doimiy a'loqada bo'lib turish.		
O'zlarining dars o'tishini farqlash uchun turli formalardan foydalanish.		

Yuqori tartibdagi o'rganish uchun planlarni o'z dars rejalariga qo'shish.		
Turli xil o'rganish stillarini nazarda tutish va rejalashtirish.		
Iste'dodli va qobilyatli talabalardan yuqori natijalarni kutish.		
Dastrlabki imtihonlarga kirishni nazarda tutish.		
Turli fan va faoliyatda iste'dodli va qobilyatli talabalarni guruhlariga birlashtirish.		
Iste'dodli va qobilyatli talabalarning tez o'sishini hisobini olish uchun dars o'tkazish.		
Iste'dodli va qobilyatli talabalarga vaqt ajratish agar ular ishlarini kengaytirib to'liqlashtirishlari uchun qo'shimcha vaqt ajratish.		
Iste'dodli va qobilyatli talabalarni boshqa guruhga ko'chirish(eski guruhdan) ba'zi yoki butun ish uchun, agar ularning zaruriyatlari normal darslardan qanoatlanmasa		
Iste'dodli va qobilyatli talabalarni rivojlantirishga qaratilgan uy vazifalarni tuzish.		
Iste'dodli va qobilyatli talabalarning o'sishini monitor qilish va hisobga olish.		
Iste'dodli va qobilyatli talabalarning yutuq va rivojlanishlarini monitor qiluvchi nazoratchilarni joriy qilish.		

Talim muassasasi registr egzemplari

Egzemplar 1: Individual hisobot varag'i

School name: Student name:		Data: Review data: Date of birth:		
Talabaga aloqador bo'lgan odam(lar)ning ismlari: So'ngi baholash va natijalar(iltimos sanasi bilan):				
Matem:	Eng:	Boshqa	Boshqa	Boshqa
Qobilyat sohasi(iltimos aniqroq): A: umumiy intellektual iste'dod yoki qobilyat; B: maxsus akademik qobilyat yoki talant; C: san'at va sportda visual yoki amaliy ko'rsatish; D: boshqaruvchanlik qobilyati; E: kreativ yoki samarali o'ylash; F: mexanik zukkolik; G: qayg'urish, tushunish, muzokara qilishda qobilyatlar.				
Maxsus qobilyatlar haqida to'liq ma'lumot:				
Qilinadigan harakat:		natijalar olinadigan:		
Kelishuvlarni monitori:				
Ta'minot:				
Qo'shimcha yordam: ish: Guruxlash:		kengaytirilgan		talim muassasasidan tashqari boyituvchi mashg'ulotlar:
Nusxasi ni...ga(iltimos belgilang): Sinf o'qtuvchisi Hamkor Ota-ona/himoyachi Talim muassasasi direktori Keying talim muassasasi		Imzo: Ota-ona: O'qituvchi: Sana:		

2- egzemplyar: Iste'dodli va qobilyatlining yillik talim muassasasi hisoboti.

Talim muassasasi nomi:						Sana:				
Nomi	Sinf	Yil	Tug'ulgan sana:	Sana:	Shaxsiy ma'lumot:	Qobilyat sohasi:	Sanalarni ko'rib chiqish:	Ota-ona/ himoyachi	assisten	
Baholashlar:						Ota-oan/ himoyachi haqida ma'lumot:				

Xulosa

Aslida maktab tizimini shakllantirish uchun iqtidorli va qobiliyatli talabalar uchun aniq formula bor deb bo'lmaydi. Shu yerdan aytib o'tilgan barcha maslahatlar xodimlarning imkoniyatidan kelib chiqadi.

Alohida farqlarga ega bo'lgan talabalarni qabul qiluvchi maktablar ko'pgina intellegentlar orasida bir to'xtamga kelishi kerak. Shaxsiy rivojlanishga olib boradigan jarayonlar kaliti sifatida maktab tuzilmasi va darslarni tashkil qilishda ehtiyotkorlik talab etiladi.

Talabalar ehtiyojlarini qondiradigan ta'lim tizimi ularning imkoniyatlarini va kuchlarini inobatga olishlari kerak. Eslatib o'tilganki, bu imkoniyat va kuchlar tarbiyalanmog'i va qo'llab quvvatlanmog'i kelajakda bir natija olishga sabab bo'ladi.

Bu uslub barcha talim muassasalarida istedotli va qobiliyatli o'quvchilar uchun mo'ljallangan ta'lim tizimiga tavsiya etiladi va o'z navbatida o'quvchilarning izchil va samarali izlanishlariga zamin yaratadi.

Foydalanilgan va tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiasini tasdiqlash to'g'risida. №PF-5847 2019 yil 8 oktabr.
2. 2017 – 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi // O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. – Toshkent, 2017. – B.38
3. Betts, G.T. & Neihart, M. (1988) 'Profiles of the Gifted and Talented' in Gifted Child Quarterly, Vol. 32. New York: NGC and SAGE publications. Retrieved 3rd November 2006 from: <http://www.gtcybersource.org/Record.aspx?Nav ID=2%200&rid=11270>
4. Johnsen, S. (2005) Identifying Gifted Students: A Practical Guide. Texas: Prufrock Press.
5. Hymer, B and Michel, D. (2002) Gifted and Talented Learners: Creating a Policy for Inclusion. London: Fulton Publishers.
6. Kerr, B. (n.d.) (1985) Gender and Giftedness. http://courses.ed.asu.edu/gender_gift.rtf
7. "Gifted and Talented Pupils" Guidelines for Teachers © CCEA 2007
8. Delov T.E. "Profiles of the gifted and talented" Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti "Ilmiy axborotlari" ilmiy-nazariy jurnali. № 1(18). 2019. –B. 103-106

Axborot man'balari

1. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi xukumat portali.
2. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
3. http://www.rtcomm_yug.ru/dc/cloud_cod_vmware.html
4. <https://www.coursera.org>
5. <https://www.edx.org>
6. <https://www.udacity.com>
7. <https://www.openlearning.com>

Mundarija

KIRISH	2
I BOB IQTIDORLI TALABA TA'RIFLARI VA IQTIDORNI ANIQLASHDAGI MUAMMOLAR	6
1.1. Ta'riflar	6
1.2. Identifikatsiya.....	8
1.3. Kuzatuv	14
1.4. Ota-onalar uchun so'rovnomma	15
II BOB INDIVIDUAL IQTIDORNI ANIQLASH JADVALLARI	20
2.1. Nebraska yulduzli kechasi: individual rekordlar varag'i	20
2.3. Jins va Qobiliyat.....	33
2.4. Foydali shakllar.....	47
Xulosa	55
Foydalanilgan va tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati	56

**“Iqtidorli talabalarni aniqlash metodikasi”
nomli Risola
barcha ta’lim yo’nalishlari bo’yicha
bakalavriyatura, magistratura talabalari va
iqtidorli talabalar bilan ishlash bo’limi ma’sullari uchun**

**ATT kafedrasida majlisida
ko’rib chiqildi va fakultet IUK ko’rib chiqishga tavsiya etildi,
2022 yil 01 aprel
30- sonli bayonnoma**

**AKT sohasida KT fakulteti IUK majlisida
ko’rib chiqildi va TATU IUK ko’rib chiqishga tavsiya etildi,
2022 yil 8 aprel
25 (8)- sonli bayonnoma**

**TATU Kengashi majlisida
ko’rib chiqildi va nashr etishga ruxsat etildi,
2022 yil 31 may
10(156)- sonli bayonnoma**

Tuzuvchi: T.E.Delov

**Taqrizchilar: Sh.Abduraxmonova
D.A.Zaripova**

Ma’sul muharrir: M.R.Zakirova

Musahhihlar: _____

DELOV TO‘LQIN ERKINOVICH

**IQTIDORLI TALABALARNI ANIQLASH
METODIKASI**

RISOLA

Muharrir: M.Talipova

Musahhih: I.Tursunova

Kompyuterda tayyorlovchi: G.Ibragimova

Bosishga ruxsat etildi 17.05.2023.
Qog'oz bichimi 60x84¹/₁₆. TIMES garniturasida
Shartli bosma tabog'i 4,0. Nashr tabog'i 3,8
Adadi 100. Buyurtma № 15-12.

«LESSON PRESS» MCHJ nashriyoti
Toshkent, Komolon ko'chasi, Erkin tor ko'chasi, 13

«IMPRESS MEDIA» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent sh. Qushbegi ko'chasi, 6-uy.